

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Folk og minder fra NORDSJÆLLAND

44. Årgang
Julen 1989

Folk og minder fra NORDSJÆLLAND

Redigeret af Niels Richter-Friis

1989

Fireogfyrretyvende årgang

Udgivet af
Dansk Bladforlag v/Niels Richter-Friis
Postboks 2 - 3480 Fredensborg
Tlf. 42 28 42 28 - Giro 5 39 05 40

INDHOLD

Nordmandsdalen – før, nu og fremover – side 5
Af Eric Erlandsen

Et hus i Sørup 12
Af Godfred Hartmann

Med de skandinaviske
studenter i Nordsjælland i juni 1862 16
Af Torben Topsøe-Jensen

Hotel Trouville i Hornbæk
fra pensionat til kursuscenter 21
Af Lars Bjørn Madsen

Pôq og Qiperoq på Esrum Sø 26
Af Hans Joachim Spies

Helsingør på Christian IV's tid 30
Af Kenno Pedersen

Lysthuse i Nordsjælland 36
Af Mona Rasmussen

Galejhavnen i Nivå 41
Af Hans Chr. Bjerg

Øresundstelegrafene 46
Af Erik Housted

Eftertryk af artikler i
»Folk og minder fra Nordsjælland«
er kun tilladt i uddrag og med
kildeangivelse.

Papir: Ikonorex, 150 g – 250 g.
Sats: N. Christensen Grafik ApS
Repro: Bro Christensen A/S
Tryk: I-J Offset-Hillerød
Omslagskacheling: Sava Grafik A/S
Bogbinder: Birger Sandersen ApS

ISBN 87-88393-14-3

Omslaget:

Nordmandsdalen i Fredensborg Slotspark stod færdig for godt 200 år siden. »Nordmandsdalen er skøn« skrev den svenske jurist Thor August Odenkrants, der i sommeren 1806 berejste Nordsjælland. Men kun få i samtiden delte hans begejstring, og den kunstneriske og kulturhistoriske perle gik langsomt i forfald.

Nu er der en spændende redningsaktion i gang under ledelse af billedhugger Eric Erlandsen, der fortæller mere herom i den indledende artikel på side 5.

Også i Torben Topsøe-Jensens artikel er handlingen på side 19 henlagt til Nordmandsdalen i Fredensborg. Foto: Niels Richter-Friis.

1/4 LITER VELVÆRE

Maarum er en naturlig, alkalisk mineralvand, direkte fra statens kilde i Gribskov. Maarum er syreneutraliserende, og hvad mineralindholdet angår, ligger den langt over de fleste naturlige mineralvande, idet Maarum indeholder over 1000 mg natriumbicarbonat foruden andre nyttige mineraler pr. liter. Maarum er god

for tørsten. God til at blande. God »dagen derpå«. God for maven.

Og den er god, når kalorierne er ved at ta' overhånd.

dig og mig og WIIBROE

Nordmandsdalen før, nu og fremover

Af Eric Erlandsen

Artiklens forfatter er en af Danmarks få billedhuggere. Han har fået sit livs opgave som kunstnerisk leder af Boligministeriets igangværende redningsaktion, der skal sikre den kulturhistoriske perle for eftertiden.

I Fredensborg slotshave ligger Nordmandsdalen. Stedet er fortryllende og underfuldt på alle årstider, og det er et monument, hvis indhold har fælles nordisk interesse.

Ideen skyldes Frederik V, som anlagde sin lyse festplads i en gammel grusgrav og formede den som et amfiteatralsk, cirkulært haveanlæg, der i tre terrasser var tænkt at skulle rumme statuer af norske, færøske og islandske bønder og fiskere. De 70 sandstensfigurer i legemsstørrelse blev udført af hofbilledhugger *Johann Gottfried Grund* i årene 1764-84. Nordmandsdalens anlæggelse er altså et led i den omdannelse af den tidligere dyrehave, som den franske arkitekt N. H. Jardin i disse år gennemførte.

Hofbilledhugger Grund må have været en flittig mand: Det første år nåede han at aflevere 10 færdige figurer, og året efter ikke mindre end 28 – samt den sejrssøjle, der rejstes i anlæggets centrum. De ti færøske figurer blev dog først afleveret efter Frederik V's død, og fire færdighuggede islandske figurer blev aldrig opstillet, da arbejdet i 1784 brat standsedes – og de er siden forsvundet. I 1773 udgav Gottfried Grund et kobberstikværk med afbildninger

og beskrivelser af de første 55 figurers indhold, og Den Kongelige Porcelainsfabrik lod i de kommende år, indtil 1782, fremstille en række porcelænsfigurer over disse stik. Det vides, at Frederik V fulgte opstillingen af billedstøtterne, »hvorledes det dagligen fremmedes« og var glad for stedet.

Det kommende århundrede fæl-

dede en streng dom over anlægget. Således kalder kunsthistorikeren F. J. Meyer figurene »De 69 sten-uhyrer« – og allerede i 1792 raser den tyske legat i Napoli, J. F. Rumdohr, på gennemrejse i Danmark: – »Etwas abscheulicheres lässt sich gar nicht denken, und doch sind diese ungeheure in kupfer gestochen, und werden in porzellan geformt auf der Kopenhagener fabrik verkauft«.

I de samme år, hvor Grund huggede sine figurer, arbejdede den unge billedhugger Johannes Wiedewelt med udformningen af havens øvrige skulpturelle udsmykning, blandt andet med Bortførelsesgrupperne og Trofærerne i »Brede Allé«. De store grupper er heftigt inspireret af antik kunst og mytologi samt af de romerske formelementer, han havde været så fængslet af på sin store italiensrejse, fra hvilken han få år forinden – i 1758 – var vendt hjem. Kun få hundrede meter skiller Nordmandsdalen fra kolosserne i Brede Allé, men set som udtryk for forskelligartet tænkning, er der lysår mellem de to anlæg. Det attende århundrede røber her lidt af sin tænknings spænd-

»Fiskeren fra Manger« er hugget af billedhugger Werner Moritz, Dresden. Til venstre ses Eric Erlandsens gipsmodel. Foto: E.E.

Før den norske postkører Jørgen Garnaas skar sine små figurer i hvalrostand, som blev forlæg for Grundts sandstensstøtter, udførte han en række skitser dertil, formede som trædukker med klæder af tøj. Detaljer såsom værktøj og nøgler støbte han i tin. Næsten et halvt hundrede af disse dukker opbevares i Bergens Historiske Museum. Foto: E.E.

vidde og åndelige largesse. Gottfried Grundts nøgterne hverdagskildringer af jævne, stoute bønder og fiskere i deres egne dragter (mand og kone) og med deres værktøj i hænderne, kunne godt friste en til at kalde dette monument for prosa i forhold til slotsparkens øvrige kunstneriske udtryk. Men fordyber man sig i de enkelte figurers stemning, sanser man hurtigt, at de udsåler en sjælden poetisk varme og renhed, en slags billedgjort uskyld, som mange senere og mere talentfulde kunstnere ikke har haft evne til at medgive deres figurer.

Det er en efterhånden velkendt sag, at Grund har udført de norske figurer med udgangspunkt i en række små benfigurer, skåret af den norske postkører *Jørgen Garnaas*, bosiddende i Bergen. Det hedder om denne, at »omendskjøndt vandfør på hænder og fødder, gjorde han allehaande kunstige smaae sager og billeder, forestillende norske bønder, som modtoges i det Kongelige Kunstskammer i København«.

En del af Garnaas' figurer, skåret

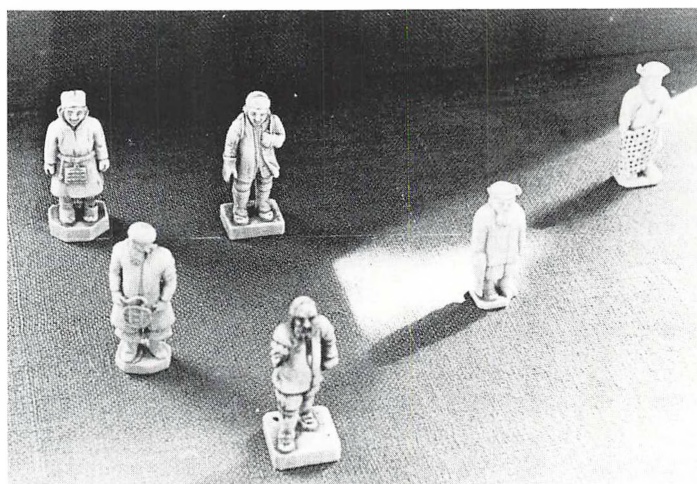
i hvalrostand eller elfenben, er nået frem til vor tid, således kan 22 af dem med sikkerhed bestemmes som værende brugt som forlæg for Grundts norske figurer i Nordmandsdalen. De fleste befinder sig i Norge, men seks står på Nationalmuseet i København.

For en årlig pension af 100 riksdaler udførte Jørgen Garnaas de små modeller i hvalros- eller kaskelottand, og som forarbejder til dem har han udført en række skitser, formede som dukker med hoveder af

træ, malede øjne, påklistret hår (hans eget?), syede dragter og blystøbte værktøjer, nøgler etc. Også en hel del af disse eksisterer endnu – mirakuløst nok – og opbevares på Bergens Historiske Museum.

Stående over for dukkerne og benfigurerne bliver man klar over, at deres fortolker til sten i legemsstørrelse, Johann Gottfried Grund, ikke var så meget idiot, som eftertiden gerne har villet gøre ham til. Der er nøje overensstemmelse mellem forlæggene og stenfigurerne. Grund har forbløffende præcist fulgt de små modellers oplysninger om dragtdetaljer og værktøj – ja, helt ud i portrætlighed. Desuden har han i visse af dem også videregivet hvalrostandens umærkelige, organiske krumning i forstørret målestok.

Grund fik et skidt eftermæle takket være Nordmandsdalen, og Jørgen Garnaas blev fuldstændig glemt, indtil kunsthistorikeren Einar Lexow lagde brikkerne sammen og skrev om forholdet Garnaas/Grund i Bergens Museums årbog 1916. Historiens vanetænkning beholdt dog sit tag i folk, Nordmandsdalen var een gang for alle behæftet med et »men«. Selv i vor tid, hvor man gerne medgiver anlægget, at det reflekterer tidens store politiske bevægelser, som bl.a. førte til Stavnsbåndets ophævelse og bondefrigørelsen, tillægger de fleste sagkyndige kun Nordmandsdalen

På Nationalmuseet i København står seks af Jørgen Garnaas' figurer, skåret i hvalrostand og elfenben. Foto: E.E.

en ren kulturhistorisk betydning. Det er nemt nok at se, at figurerne har kulturhistorisk betydning, alene som dragthistorie er de fænomenale. Men det er ikke anlæggets eneste kvalitet.

Den arkitektoniske ramme er et stykke forrygende formkunst, hvis forud tilsigtede artistiske virkninger omslutter den besøgende som en tryllering og stimulerer hans sansevne med en række visuelle chok. Den forgyldte kugle på »Sejrssøjlen« holder sammen på hele dette orkester, og den er, hvordan man end kommer til anlægget, det første man ser.

Tydeligvis er indgangen fra øst tænkt som hovedindgang. Her markerer de to dobbeltgrupper oplevelsernes begyndelse. Men ved denne åbning føles det som et stort behag, at udgangen – vest – flankeres af fire figurer, hvis udtalte vertikale statuariske virkning dels lukker rummet foran os, og samtidig står som et ekko af portalens fanfare.

Figurernes placering, lavt, næsten i jordplan, er for en billedhugger af særlig interesse. Det forekommer mærkeligt, at figurerne ikke »suger til jorden« – og at dimensionerne ikke forrykkes, selv om man kan gå dem så nær. Billedstøtterne bevarer imidlertid deres statuariske egenskaber, fordi det kun er tilsyneladende, de står på jorden: De står som en del af et stykke arkitektur, en jordarkitektur, som løfter dem indtil utilnærmelighed – og som fungerer som basis for samtlige figurer. Den lille sokkel af Nexøsandsten, som forbinder dem med denne arkitektur, er ualmindelig enkel og elegant. Den ser ikke ud af noget, men rummer et stykke visdom.

Alle figurerne er lige store, og det styrker monumentaliteten. Figur efter figur gentager samme størrelse i den spændstige helhed. Variationerne i bevægelserne spiller ind over dette faste taktslag – og virkningerne forstærker hinanden. Gottfried

Allerede i 1978 førtes 28 af Nordmandsdalens figurer i sikkerhed til Lapidariet i Fredensborg. For at undgå at skade skulpturerne blev de løftet fra deres sokler fastspændt i en særlig burkonstruktion. Her er det »Manden fra Voss«, der forlader sin plads i anlægget. Foto: E.E.

Grunds sans for helhedsvirkningen viser sig ikke blot i hans beherskelse af »Variationen i gentagelsen«, – han drister sig endog til at musicere på virkningerne inden for den enkelte figurrækkes cirkelslag, hvor det ses, at bevægelserne kulminerer hen imod de brydende akser.

Figurrækkerne synes også indbyrdes afstemt, således at første række er roligere end anden række, hvor der – især på nordsiden – er tale om

en stigning i bevægelsesudtryk. I tredje række ses de mest detaljerede dragter og de mest individuelle fysiognomier. De er lige til at gå hen og studere nærmere, hvilket sikkert også er meningen, men samtidig står figurrækken som et blidt decrescendo efter uroen i den anden række.

Ingen af disse figurer »skaber sig« eller trænger sig på for at gøre indtryk på beskueren. De er bemærkelsesværdigt rolige, indsunkne i kon-

templativ stilhed. Om nogen bonde-romantik – eller folkedanserstemning – er her ikke tale. Den norske postkører Jørgen Garnaas har hentet sine oplevelser i det galleri af farverige mennesker, han mødte på sin vej. Vejen førte ham også til Frederik V, som blev skyld i, at vi i dag i

Fredensborg slotshave kan se Kvinden fra Finmarken, bærende sit barn på ryggen i et udhulet stykke træ, Skiløberen fra Tromsø, Fjeldstue-mændene, Brud og Brudgom fra fire sogne og meget mere om mænd og kvinder, som de så ud dengang, berettet af et samtidsvidne.

»Hummerfiskeren fra Falnes på Skuds Næs« står med en hummer i højre hånd og en hummerteine, en slags ruse, ved venstre side. Fotografiet viser billedhugger Herbert Weber, Dresden, under hugningen af figuren i januar 1987. I Dresden arbejder man udendørs også om vinteren. I forgrunden ses et kulbækken. Foto: E.E.

Retableringen af Nordmandsdalen

I efteråret 1976 bevilgede Boligministeriets Ejendomsdirektorat midler til afrensning af Nordmandsdalens 70 figurer.

Figurerne var, siden de i halvtredserne gennemgik en større udbedring, blevet svært tilgroede af mosser og alger. I det regnfulde efterår 1976 gennemførtes afrensningen. Frilagt for deres flora demonstrerede de nu med ubarmhjertig tydelighed, hvor forsømte de var. Det stod mig klart, at en konsekvent registrering af samtlige figurers skader og almene tilstand var nødvendig, og takket være chefarkitekt Albinus og sagsarkitekt Ole Priskorns interesse og forståelse, blev det gjort muligt at gennemføre research-arbejdet.

Min efterfølgende rapportes konklusion er forstemmende. Således fremgår det, at:

5 af figurerne er i nogenlunde god stand.

43 af figurerne er meget forvitrede og har en del mørtelreparationer.

20 af figurerne er i voldsom forvitring og er så skadede af andre nedbrydningsfaktorer, at deres tilstand er kritisk. Enkelte af disse må betegnes som absolut ruin.

Endvidere fremgår det af rapporten, at alle de klassiske nedbrydningsfaktorer er repræsenteret. Eksempelvis er alle skulpturerne hugget i gotlandsk sandsten, en forholdsvis svag sandsten, som ikke er særlig vejrbestandig. I de senere år har man opgivet brydningen af denne sten. Bænkene er næsten tømte og kvaliteten for ringe. Dette forhold illustreres i Nordmandsdalen af de to dobbeltgrupper, som Bomand Utzon Frank lod genhugge i halvtredserne. Desværre anvendte han, for at være historisk korrekt i materiale-mæssig henseende, gotlandsk sandsten, og de to nye grupper er nu lige så forvitrede som de gamle.

Endvidere er talrige af figurerne

orienterede forkert efter stenenes lagdeling, hvilket er medvirkende til deres svækkelse. De står ikke på laget, hvilket har til følge, at de har store lodrette revner. Billedstøtterne må have været langt i forfald, da billedhuggerne Bomand Utzon Frank og Hans W. Larsen i halvtredser-

ne begyndte deres restaurering, at dømmen efter reparationernes antal. Rekonstruktionen af de ødelagte og manglende dele er udført med stor indlevelsessevne og bryder ikke den stemning, som behersker figurerne. Imidlertid er jeg imod mere omfattende reparationer af denne art, idet

disse, skjult under et kalklag eller mosdannelser, giver et forkert indtryk af skulpturenes sande bevaringstilstand, og når man dækker en figur med cement og mørtel i indtil halvtreds procent, mener jeg, det er uforsvarligt. Såkaldte »midlertidige« reparationer, udført gennem år-

Den lille Fæstepige fra Sætersdalen under genhugning i Dresden. Til venstre ses den grovhuggede figur, til højre den rekonstruerede gipsmodel. Foto: E.E.

»Fæstepigen fra Sætersdalen« er genhugget af billedhugger Gerald Schmidt, Dresden. Til højre ses Eric Erlandsens gipsmodel. Foto: E.E.

hundreder, er ingen lykkelig restaureringsløsning.

Et særligt problem udgør inskriptionerne på figurerne fodstykker. Mange af disse er ødelagte og erstattede med cement-plomberinger. Et andet problem er, at talrige af figurerne »insignier af næringsbrug«, værktøjer og redskaber, gennem tiderne er bortkommet og må genskabes ud fra studier af 1700-tallets redskaber i den pågældende norske eller færøske bygd.

1977-rapportens nedslående op-

lysninger førte i 1978 til oprettelsen af Boligministeriets Lapidarium (stensamling) i det gamle havremagasin i Fredensborg, og til deponeringen af 28 af figurerne fra Nordmandsdalen i disse mere sikre omgivelser.

I november 1984 bevilgede finansudvalget de nødvendige midler til retableringen af Fredensborg Slots og slotshavens skulpturelle dekorationer. Det besluttedes at genhugge samtlige Grunds figurer.

Allerede året efter var de første figurer under afformning i gips samt rekonstruktion, og siden har arbejdet været fulgt op i stigende tempo. I skrivende stund (august 1989) er 20 figurer rekonstrueret og genhugget, og i 1990 følger endnu otte.

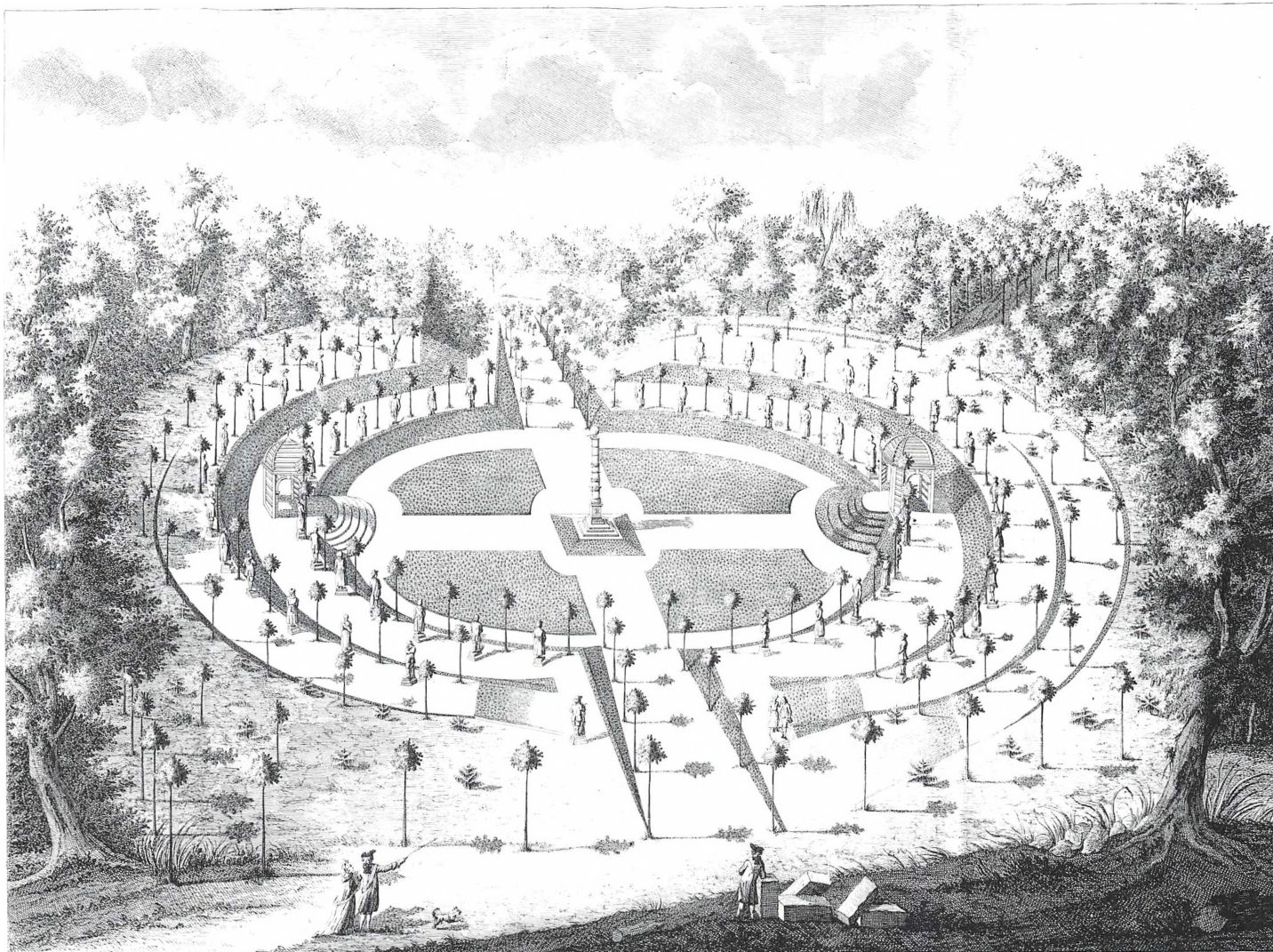
I bevidstheden om Boligministeriets massive brug af den samlede stab af landets figurhuggere, ca. 20, blev det nødvendigt at tænke i andre baner, da Nordmandsdalens genhugning blev aktuel. Derfor blev stenhuggere i Dresden, DDR, ind-

På J.G. Grunds kobberstik af »Fiskeren fra Manger« ses en båd ved hans fødder. Denne er senere bortkommet, men genfundtes i Fredensborgs magasiner – dog uden fiskere. På grundlag af kobberstikkets oplysninger kunne Eric Erlandsen rekonstruere figurens oprindelige skulpturelle indhold – jævnfør billedet på side 5.

Mange af figurerne er etnografisk yderst spændende, f.eks. denne af konen fra Finmarken. Hun er klædt i rendyrskind og bærer sit barn på ryggen i et stykke udhulet træ, som oventil kunne dækkes med skind for at beskytte barnet mod sne og uvejr. Kobberstik af J.G. Grund.

Kgl. hofbilledhugger J.G. Grunds afbildning af Nordmandsdalen til Dronning Juliane Marie, 1773. Bemærk de to lette træpavilloner.

draget i arbejdet. Dybt erfarne som de er, efter genskabelsen af det under krigen sønderbombede Schloss Zwinger og Semper Oper, er den strengt nødvendige faglige duelighed til stede, hvilket bekræftes af hver figur, der kommer færdighugget hjem til Danmark. En smuk tanke er det også, at Johann Gottfried Grund, samt andre billedhuggere, der arbejdede på de danske slotte i 1700-tallet, kom fra Dresden og var uddannede der. Ved redningsaktionen for Nordmandsdalen, har vi således slået en historisk sløjfe og er gået *tilbage til kilderne*, hvor den gamle stenhuggertradition stadig er levende.

Også stenmaterialet hidrører fra

Sachsen, idet figurerne hugges i Postaer-sandsten fra bruddet Mühlleite ved Pirna. Postaer-stenen er langt mere stabil end gotlandssandstenen og vor geologiske rådgiver dr.phil. P. Graff-Petersen mener, at de nye figurer vil have en levetid på ca. 300 år.

Rekonstruktionsarbejdet er omfattende, da mange af skulpturerne som sagt er hårdt medtagne. Tit mangler dominante træk af ansigter og dragtdetaljer samt insignierne. I disse tilfælde genskabes de manglende former ud fra de oplysninger, vi kan hente i Grunds kobberstik samt fra fotografier af ældre dato.

Problemerne omkring Nordmandsdalens genskabelse er dog ikke løst

alene ved figurerens retablering. Før de nye bønder og fiskere sættes på plads i anlægget, må der tages stilling til de gamle, oprindelige træers fremtid. De udgør af flere grunde en fare for skulpturerne.

Arkitekturen (jordvoldene) fremtræder i dag sammensunkne og slappe i linierne. De bør naturligvis rettes op og tilbagegives deres tidligere spændstighed. Vi har også visioner om at rekonstruere de to lette træpavilloner, som engang stod på syd- og nordsiden. De ses på Grunds kobberstik.

Der er således endnu en del ting at klare, før Nordmandsdalen genopstår som Frederik V's »lyse Festplads i Haugen«.

Et hus i Sørup

Af Godfred Hartmann

Godfred Hartmann har lykkelige erindringer om sin ungdom i Sørup. I et af de tidligere landvaskerier på kanten af Esrum Sø spirede kærligheden til det Nordsjælland, der skulle komme til at få så stor plads i hans forfatterskab.

Et stenkast fra Esrum Sø – i udkanten af Sørup – ligger der et hus, der jævnlige er i mine tanker.

Er der noget at sige til, at et sted, der i en fjern fortid har været rammen om en række lykkelige år, nu og da dukker op i erindringen? Næppe. Det er trods alt et af alderdommens privilegier, at vi har lov til at tænke tilbage.

Tænk at man kendte Sørup i 1170! Det står der i Trap. Kong Valdemar har været på stikkerne og rundhåndet indlemmet det i sin jordebog. Dengang hed det Sedorph, hvad der jo ret beset blot er et lille sted ved søen – men dog stort nok til at have en skole, hvad der i sig selv er en bemærkelsesværdig oplysning.

Sørup er og bliver – og har altid været – en lille klat huse. I min ungdom hjemsted for et par landvaskerier, en købmand der solgte Adamas cigaretter og Richs kaffetilsætning, et par gårdmænd med hvide italienerne i baghaven og et par røde køer i stalden, en fisker, der hed Andersen, en håndfuld landligger og et par særlinge, der boede nær ved sivskovene hele året rundt, og som skjulte sig bag de filerede gardiner, når vi gik forbi. Deres eneste selskab var en gnistrende sort kat med gule øjne og klatredrengen i rullegardinets snor.

Vores hus lå i udkanten af det henlumrende minisamfund. For enden af en blind vej, der førte forbi fisker Andersens tykmavede fiskerbåd, forbi hans stejleplads, der ikke var større end vores store stue, og igennem den lille trelængede gård og forbi et langt, bugtet stråtækt hus, der både tjente som hønsehus, redskabskur, maskinhus og vaskehus for gårdmandens kone.

Det hus var ligesom en passende optakt til vores. Det lå i bogstaveligste forstand på randen af søen og med en gavlf, der på sin høje kampestenssokkel vendt mod køernes opblødte vej til søen pludselig synes at give det lave, uregelmæssige hus en helt uventet og alt for høj dimension.

I dag er det lange hus sikkert bolig for romantiske ejere. Centralfyret har fjernet fortidens klamme lugt, og molsgardinerne har afløst hønsehusets spindelvæv. Fra søen blotter det sig i hele sin længde. Som en hvid orm bugter huset sig bag sivskoven. Asketræernes grene lægger sig beskyttende ned over taget og purrer op i mønningen, når de krappe bølger får fisker Andersens tykmavede båd til at knirke i fortøjningen og køerne til næsten tøvende – som om de havde vandskræk – at gå ud i søen. På sådan en dag spiddes de hvide skumtoppe på sivene og lægger sig i panden på de røde malkekøer.

Vores bro, tegnet af Ib Andersen i 1950.

Man mærker, at man er ved enden af en blind vej, der ender ved vores hus. Græsplæner kanter det gule grus, der foran stuehus og sidehus bliver til en brolagt gårdsplads. Vendt mod søen rejser store asketræer sig. Det var, som om de træer næsten fik det lille hus til at synke i knæ.

Min far købte det til min mor i begyndelsen af 30'erne. Men for hende var huset et gammelt bekendtskab. I en årrække havde hun boet der sammen med os børn og vore venner i den dejligste af alle ferier – efterårsferien. År efter år lånte hun det – og vi gik med hende i slotsparken, og lærte vores Danmarkshistorie på det årlige besøg på Frederiksborg Slot.

Det er ikke tilfældigt at jeg skriver, at hun boede der med os, for min far kom der næsten aldrig dengang. Selv da han købte det til hende, og hun forvandlede et primitivt møbleret hus til noget, der i sin fuldkommenhed blev til et helt enestående sted, var det hende, der gik i den store have – hende, der fyldte vaserne med blomster – hende, der satte

de hvide møbler ind i stuerne – hende, der med liv og sjæl gik op i det hus, som pludselig blev hendes et og alt. Men længe varede det ikke, før end min far veltilfreds tog det til sig. Han kom til at holde af det som hun. Det var der, han ønskede at tilbringe sin alderdom efter et langt og virksomt liv.

Et mærkeligt sted. Husets lidt snørklede historie pirrede min far – måske har det undret ham, at skødet afslørede, at den lille ejendom – for det var en ejendom med 12 tønder land eng og en meget stor have, der endte i en frugtplantage – hed »Villa Borg«. Det borgagtige havde stedet forlængst forladt. Nej, et landvaske-ri – det var, hvad det var, da professor Vilhelm Østergaard købte det, formentlig engang i 80'erne!

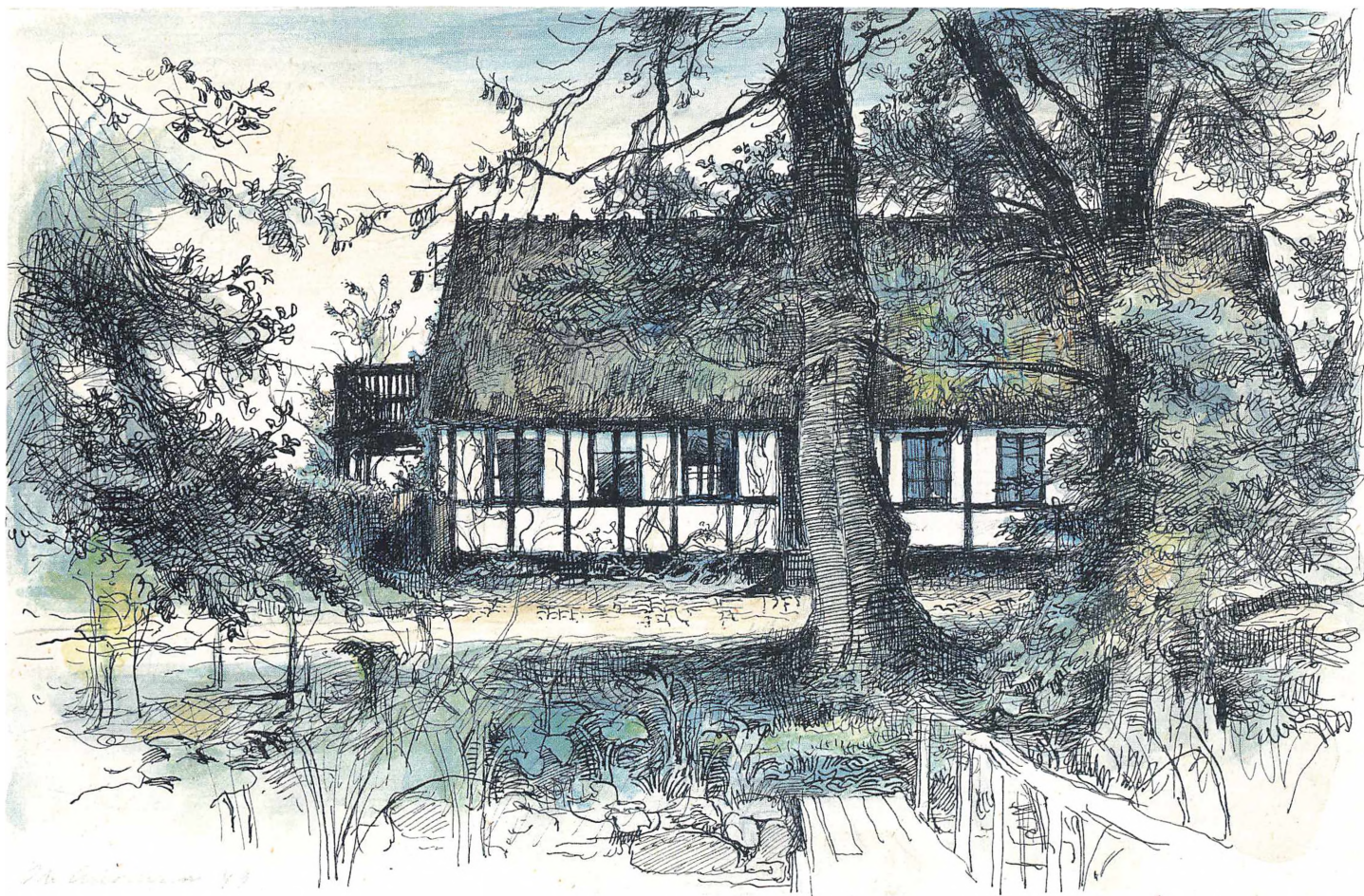
Fra gårdspladsen har han set over

mod Thevandsbakken, hvor han om foråret sad med Sophus Bauditz og den velhavende grosserer fra Kultorvet – datidens Troelstrup – Francis Zachariae, mæcen og filantrop, og maleren Hans Nikolai Hansen. Men navnlig med Olaf Poulsen – igangsætter og den festligste i laget. Udflugterne til Gribskov var den årligt tilbagevendende begivenhed. Men man gik i træning på Thevandsbakken på Holtet i Nødebo med udsigt til Østergaards hus. Jævnligt er Olaf Poulsen gået gennem Sørup Hegn til den mere stilfærdige litterat i huset i Sørup. Vejen til gårdmandens mødding har de kendt, for man sagde, at der lå Bourgognen, fordi den under halmen fik den rette temperatur. Petroleumslamperne er kommet på bordet, når mørket faldt på, og brændeknuder fra træer i haven har buldret i kaminen.

Under den næste ejer fik »Villa Borg« vokseværk. Han købte både gården og det rummelige stråtækte hus, der lå for enden af frugtplantagen. Den driftige nye ejer var Ove Krak. I en årrække virkede han som praktiserende læge i København – men tjente næppe sin store formue ved at pensle sine patienter i halsen. Han blev en rig mand ved at udgive Vejviseren, Handelskalenderen for Danmark og fra 1910 Kraks blå Bog. Som søn af vejviserudgiveren Thorvald Krak – som virksomheden snart voksede over hovedet – måtte Ove træde til og forlod, til glæde for eftertiden og sig selv, sin lægegerning og rekreerede sig formodentlig efter endt arbejde på Nytorv i huset på kanten af Esrum Sø.

Senere var det sjælen i vanføreforsorgen, ortopæden Poul Guildal, der afslappet satte sig til rette på bå-

Tegneren Ib Andersen dukkede jævnligt op i Sørup. I 1949 tegnede han huset til min mor.

Den store stue i Sørup med tre fag vinduer ud imod søen var møbleret med hvide Louis Seize møbler, der gav stuen i det gamle landvaskeri en helt enestående lethed og charme. Liselund kunne det aldrig blive, men mon ikke min mor har haft et eller andet landsted i tankerne.

debroen. Men stedet fristede ham kun til kortere ophold.

Det var vores held, at han som min fars nære ven foretrak kongresserne i Paris frem for Sørup. Det var ham, der lånte sit hus ud til min mor, og uden synderlig sorg solgte han det til min far, der ikke uden stolthed følte, at han nu besad et landsted.

I en årrække så vi ud over flammende staudebede og fredede marker og engdrag, og min far pegede stolt ud over det hele, som om at alt det vi så var hans.

Men herligheder har det med at svinde ind til intet. Min far fik ikke glæde af sit otium i Sørup. Da Vilhelm Andersen en dag kom derned

fra »Vedbendhuset« i Fredensborg og så den store plæne, sagde han på sit grødede sjællandske mål, at her kunne min far ordentlig tumle sig. Min far har sikkert været forbavset. Han var ikke en mand, der tumlede sig – og han kom aldrig til det, for han døde, inden han kunne trække sig tilbage som pensionist.

Sørup blev solgt. Forfalde og forsømmes måtte det ikke. Min mor havde ikke kræfter, hverken økonomisk eller legemligt, til at bevare det, som det skulle bevares. Hun foretrak at afhænde det og vende ryggen til en lang række gode år.

Men hun advarede den nye ejer. Der var lynafledere både på taget og i de høje asketræer nede ved søen.

De strittede op fra kronerne for at fange uvejret. Det var som et Faradays net, der i en ring var lagt om hele huset. Men den slags skal passes, og det koster. Den nye ejer rev det hele ned, og da lynene i den lummerhede sommernat flammede hen over himlen, brændte Sørup.

Et andet hus, med et højere tag, rejste sig af tomten. Det var som en mand, der pludselig havde fået en forkert hat på. Det hele blev sikkert moderniseret – og det kom i al fald til at se anderledes ud. Fortidens landvaskeri fik en make-up, der slørede dets oprindelige, lidt naive udseende. Huset var ikke rigtigt mere det hus, som jeg kendte, og som jeg holdt af.

Spisestuen så sådan ud, da huset blev overtaget. Det lignede et frilandsmuseum, med kobbertøj på den blå, malede væg og hollandske fliser.

Men det var ikke blot huset, der ændrede sig. Haven skrumpede ind, og frugtplantagen blev til marker. Den lille klynge huse, hvor klatredrengene engang var kravlet til vejrs, blev kalket, og bindingsværket blev trukket op, og soklerne glinsede af tjære. Stokroser, bambus og sjældne træer slog rod i de dybtgrønne plæner. Sørup blev »in«, og de sidste landvaskerier blev ændret til bolig for københavnere med en BMW i en carport. Købmand Mortensen med

den klemtende dørklokke har forlængst solgt sin sidste røde Carlsberg Lager til 14 øre, og de få bøndergårde er blevet udstykket. En gårdmand sælger hellere i kvadrat-alen end i tønder land. Sørup er blevet kloakeret – grundene er blevet byggemodne – stikveje ned mod søen har fået navne. Gradvis glider Sørup over i Lille Sørup.

Ved den bro hvor fisker Andersens båd lå i ensom majestæt og gnubbede sin tykke mave op ad de gamle bildæk, er der nu en masteskov. En marina med joller og sejlbåde.

Lad dem bare – men pas på Sørup. Det tuttenuttede har forlængst holdt sit indtog – men det oprindelige kan vel ikke helt sløres af nye beboere og ejere af ydmyge småhuse, der gradvis er steget i pris som lejligheder i Pisserenden, i Nyhavn og de gulkalkede huse i Dragør.

For en menneskealder siden boede jeg og min barndomsven Des Asmussen i vores hus i Sørup. Vi var ikke alene. Kokkepigen fra mit hjem i Dronningens Tværgade skulle sørge for de unge herrer. Det var dengang.

Om natten blev hun syg. Hun jamrede, og vi måtte have læge. Selv havde vi ikke telefon. Som to forskræmte drenge gik vi i efterårsmørket ned gennem Sørup og bankede på dørene for blot at låne en telefon. Jeg ved, at alle trak de tunge dyner op om ørerne. Lys blev slukket – alt var stilhed. Den barmhjertige samaritaner ville ikke forstyrres. Dengang var Sørup et lille bitte sted med kun et par enkelte telefoner, som klemte i klokken når lyset slog ned i det hus, som jeg holdt af. I dag stritter TV-antennerne op fra hvert et stråtag. Alt er ændret i Sørup.

Tegnere Des Asmussen kom som ung meget i Sørup. Han kom hurtigt til at holde af egnen og elskede at sejle med mig på Esrum Sø – i en båd, hvor motoren simpelt hen nægtede at starte. I 1936 lavede han denne tegning af huset set ude fra haven. Des Asmussen har i en årrække selv boet på kanten af Esrum Sø.

Med de skandinaviske studenter i Nordsjælland i juni 1862

Af Torben Topsøe-Jensen

Turen blev en stor oplevelse for alle de nordiske studenter, der var med – rig på oplevelser og dyrebare minder. Men derved blev det også.

Den klassiske Nordsjællands-tur med besøg på de kongelige slotte har i snart et par hundrede år været den tur, man tog, når Nordsjælland skulle vises frem for udlandske gæster. Og det var da også den, man valgte, da man i 1862 skulle arrangere lidt underholdning og kammeratligt samvær for de over 900 nordiske studenter, som var stævnet til København for at deltage i det femte nordiske studentermøde.

De nordiske studentermøder begyndte i 1840'erne som et praktisk udslag af studenter-skandinavismen, hvis mål var intet mindre end Nordens enhed. Mødet i 1862 blev der set frem til med særlig interesse, fordi man under den spændte situation omkring det slesvigske spørgsmål fra mange sider ønskede at give de lidt luftige skandinaviske sympatier et fastere indhold i retning af aftaler om konkret militært samarbejde. Det var almindelig kendt, at både den svenske kong Karl XV og hans gode ven Frederik VII var positivt indstillet overfor dette.

Mødet fandt sted i dagene 11. til 17. juni, og rundturen i Nordsjælland blev foretaget den 14. og 15. Det er om denne nu glemte Nordsjællands-tur, der her skal berettes.

Den 14. juni begyndte med høj klar himmel, der gav løfte om godt vejr til udflugten. Tidligt om morgenen samledes alle studenterne – ialt 930 på Kvæsthusbroen, hvor tre hjuldampere ventede for at føre det store selskab til Rungsted. Trængslen var stor, da mange interesserede var mødt op for at overvære afsejlingen.

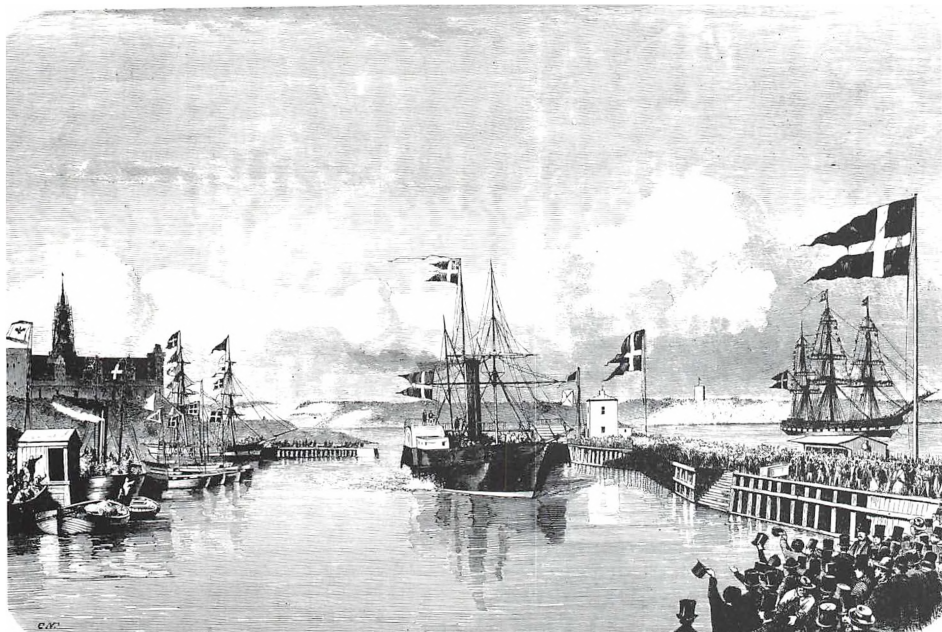
Skandinavismen havde tag i folket, så der var marked for et litografi som dette, hvor de to konger er uniformerede som æresoberster – Karl XV i den danske livgarde og Frederik VII hos de skånske husarer. Jægerspris.

Men inden denne skulle finde sted, ville studenterne mindes Adam Oehlenschläger, som huskedes som den, der stærkest havde vakt den nordiske samfølelse. En procession af sangkorene fra de fire nordiske universiteter begav sig op til digterens statue på Sankt Annæ Plads, hvor de skiftedes til at synge nordiske sange for sluttelig at udbringe et leve for skjaldens minde. Statuen var netop året før sat op her, hvor den stod, indtil den i 1874 blev flyttet til Det kongelige Teater.

Da den lille højtidelighed var overstået, gik man ombord, og snart gled damperne under lydelig plasken fra de store skovlhjul væk fra kajen og ud i havnen for at sætte kurs mod Rungsted. Det blev en dejlig sejltur langs de skovklædte kyster, som tonede frem i morgensolens stråler. Hurtigt nærmede man sig Klampenborg. Her var der tæt af mennesker, som hilste de hastigt forbifarende skibe med kanonsalut, mens folk i land og ombord ivrigt vinkede til hinanden.

I Rungsted gik skibene tæt ind un-

De norske og svenske studenteres ankomst til København den 11. juni 1862. Studentermødet varede til 17. juni om aftenen. To af dagene – den 14. og 15. – gik med rundturen i Nordsjælland. Træsnit fra Illustreret Tidende.

der kysten – og snart efter begyndte landstigningen. Mange fiskere i Rungsted og andre af omegnens beboere bød gæsterne fra de nordiske broderlande velkommen. Hurra-råb lød og blomster regnede ned over studenterne. Fiskerne havde rejst en lille æresport og givet udtryk for deres følelser i et lille vers, der var anbragt på porten:

*Vi Sømænd gør ej mange Ord
Men Ønsket fra Hjertet kommer.
Velkommen I Sønner af Svea og Nor,
I bringer Nordens Skærsommer.*

Nordiske studenter, som besøgte Rungsted, kunne naturligvis ikke glemme, at de – som en svensk student sagde – var på et sted, hvis navn for altid er forbundet med Johannes Ewald og gennem ham er blevet udødeliggjort. Mange gik op på Ewalds høj, hvor en af de danske deltagere udbragte et leve for digterens minde, og medlemmer af den danske studentersangforening sang »Kong Christian stod ved højen mast«, alt mens man pyntede mindestenen på højen med blomster.

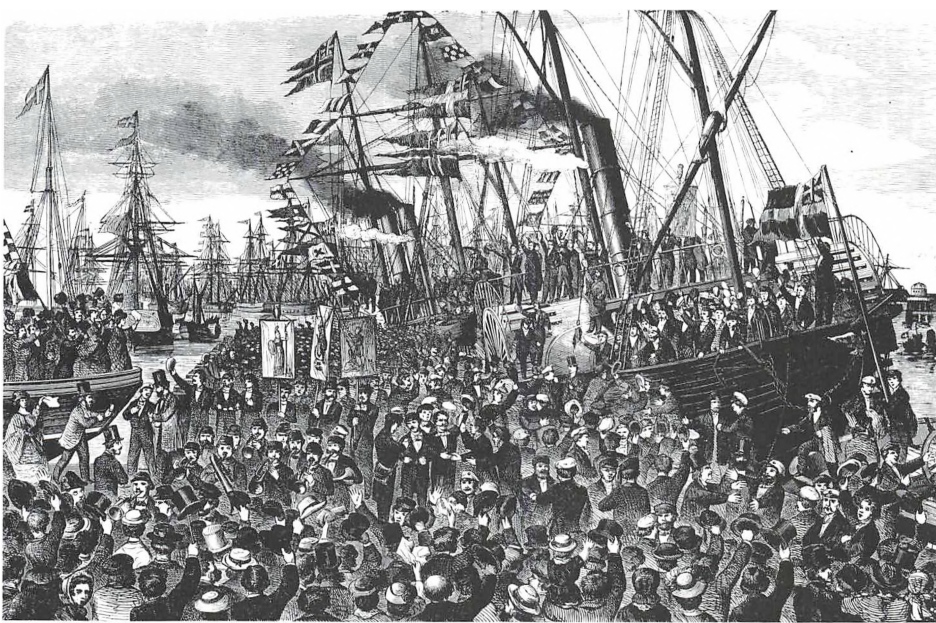
Fra Rungsted begav studenterne sig til fods afsted til Hørsholm – en smuk tur gennem et smukt landskab, hvor alt stod i forsommerens grønneste pragt. Og på hele turen blev studenterne hilst af egnens beboere, som havde lejret sig ved vejkanten for på nærmeste hold at

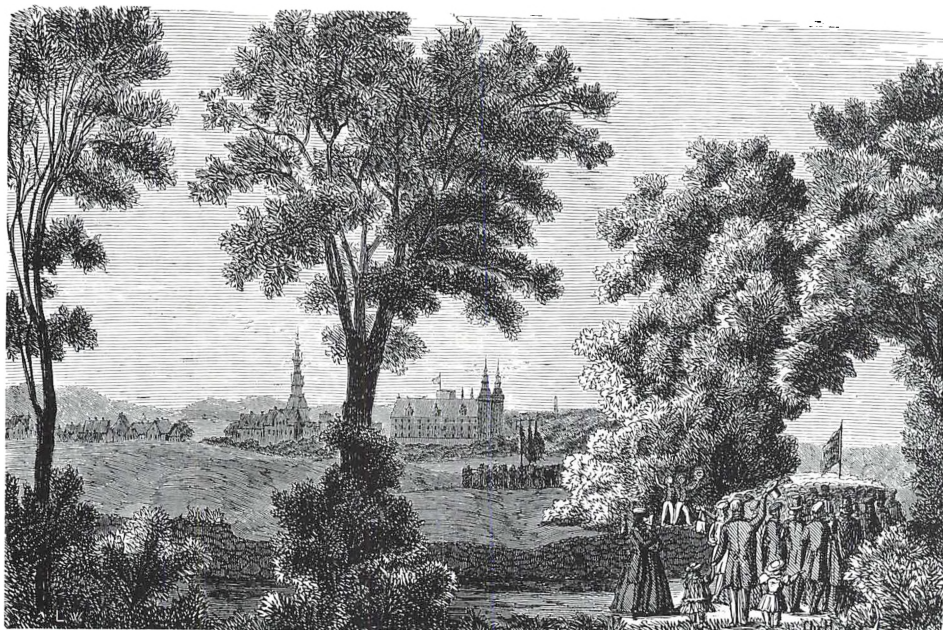
kunne betragte det sjældne optog.

I Hørsholm – som overalt, hvor studenterne kom – var modtagelsen festlig og hjertelig. Indbyggerne havde pyntet den lille by med blomster og flag, og hurra-råb fulgte optøget på dets vej mod Slotshaven. Her havde man rejst en talerstol med Kong Karl XV's navnechiffer, dannet af blomster som en hyldest til kongen, der så varmt støttede skandinavismen. Lange borde ventede med en fortræffelig frokost, som gæsterne lod sig smage, ivrigt tilskyndet dertil af smilende hørsholmske værtinder. Og i Hørsholm mødte de nordiske gæster for første gang på nært hold »den danske almue« – og det blev for mange en af de betydeligste oplevelser på hele rundturen i Nordsjælland, fordi det viste dem, hvor »dybt den Nordiske Enhedstanke var trængt ind i den almindelige Befolkning«.

Efter frokosten begyndte talerne – og dem var der mange af både her og alle andre steder, hvor studenterne kom! Først bød kammerråd C. Christensen, »Hørsholms Konge«, velkommen. Så fulgte en humoristisk tale af distriktslæge I. H. Møller,

Karl XV's ankomst til Helsingør Havn på Dampskibet »Slesvig« den 17. juli 1862. Træsnit fra Illustreret Tidende.

Nordsjællandsturens første dag var lørdagen den 14. juni. Trods sen ankomst til Hillerød ville man besøge Frederiksborg Slot, der efter branden i 1859 dog kun kunne byde på synet af de tilbagestående mure. Billedet viser studenterne på vej mod slottet. Træsnit fra Illustreret Tidende.

som takkede studenterne fordi, »de havde forstyrret Indbyggernes Fred og Ro«. I flere dage, sagde han, »havde Værternes Hustruer og Døtre ikke haft andet i Hovedet end Studenterbesøget«.

Programmet for hele rundturen var stramt, og tiden i Hørsholm knap. Straks efter, at sidste tale var holdt, begyndte dansen, men den fik ikke lov til at vare stort mere end en times tid og blev endda afbrudt af taler og sange, udført af de fire sangkor. Mødet i Hørsholm sluttede med, at Carl Ploug, en af skandinavismens bannerførere, udbragte et leve for Norden.

I det gæstfri Hillerød

Forude ventede Hillerød. Henved 250 vogne, alle stillet til rådighed af bønder i omegnen, var samlet på Ridebanen og i de tilstødende gader, og da alle gæster havde fået plads i vognene, satte det lange vogntog sig i bevægelse. En hel fjerdingvej fyldte det, da det kom ud på vejen. Her stod mange steder grupper af tilskuere og rakte friske bøgegrene

frem mod studenterne, som vinkede med dem, da de nogle timer senere kørte ind i Hillerød.

Her fik vogntoget en overstrømmende modtagelse. De smalle gader

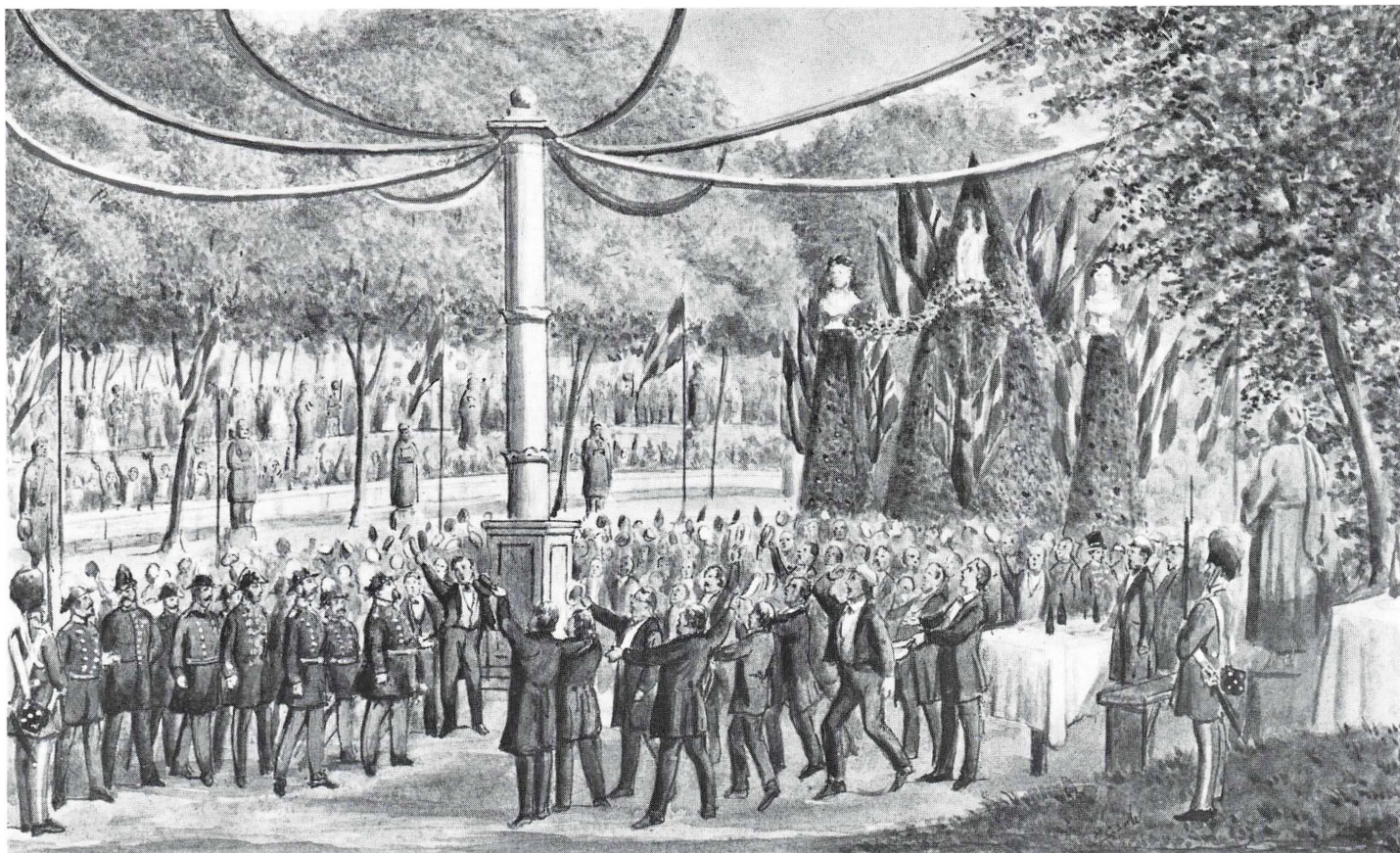
var fyldt med tilskuere, og fra alle vinduer vinkedes med grønne grene, tørklæder og flag. Efter en kort officiel modtagelse på Torvet opløstes toget, og gæsterne begav sig til deres værter for natten. Og byen præstereede det utrolige. De godt 2.000 indbyggere klarede indkvarteringen af de over 900 gæster tilsyneladende uden besvær.

Men for gæsterne var dagen langt fra forbi. Kl. 9 samledes alle til sidste programpunkt: festen i slotshaven. På vej hertil aflagde man et kort besøg ved det udbrændte slot, som dystert erindrede om denne verdens forgængelighed. I slotshaven var der opstillet talerstol og tribune til sangkorene – og rundt omkring i parken kunne man få forfriskninger. Mange taler og mange sange måtte man endnu høre på, alt mens man blev forfrisket af et par regnbyger – og først mellem kl. 2 og 3 om morgenen sluttede den lange dag.

Næste morgen kl. 9 samledes studenterne på Torvet. Gæsterne takkede by og borgere for den hjertelige

Om morgenen den 16. juni tog studenterne fra Hillerød til Fredensborg, hvor de skulle være Frederik VII's gæster ved en frokost. Humøret var højt, skønt vejret ikke var det bedste, med lidt regn nu og da. Træsnit fra Illustreret Tidende.

Festfrokosten i Fredensborg skulle nydes i Nordmandsdalen. Her var der dækket op til de godt 900 gæster på lange borde. Statuen af en norsk fjeldbonde til højre præsiderer over bugnende borde og betragter en bombastisk dekoration med de to kongers buster. Men desværre gik noget af glansen af festen, da en voldsom regnbyge satte frokostretterne under vand. Tegning af P.C. Klæstrup, Det kgl. Bibliotek.

modtagelse og for den gode beværtning – og under hurra-råb begav man sig på vej mod turens næste mål: Fredensborg.

Den våde frokost i Nordmandsdalen

I Fredensborg skulle studenterne være Frederik VII's gæster til frokost i Nordmandsdalen. Nogle af vognene fra dagen før stod endnu til rådighed, men de fleste af studenterne måtte indstille sig på at tilbagelægge den godt en mil lange vej til fods.

Vejret var ikke helt pålideligt. Af og til småregnede det, men så længe man var i skoven, var man dog nogenlunde garderet. Der blev sørget for forfriskninger undervejs. Nogle foretagsomme folk fra byen fulgte

med og faldbød »bajersk Øl« og kirsebær, mens andre havde indrettet små udsalgssteder langs vejen.

Carl Ploug (1813-94) var en fremtrædende skikkelse inden for skandinavismen.

Studenterne nåede i god tid frem til det aftalte mødested ved Slots-gade i Fredensborg. Og nu blev der lejlighed for dem, der ikke havde nået at gøre morgentoilette til at indhente det forsømte. Ingen overgik i den retning de »berømmelige Uppsalensere«, der på vejgrøftens kant stod og barberede hinanden. Øl tjente som vand og sæbe – og det våde græs som håndklæde, mens »broderede Natsække« blev anvendt til at glatte huden yderligere. Jo, det gjaldt om at nette sig til det kongelige taffel!

Da alle omsider var samlet, og hele skaren formeret, begyndte indtoget på slottet – med den kongelige livgardes musikkorps i spidsen. I Fredssalen bød kong Frederik velkommen og udtalte ønsket om, at de alle måtte more sig godt hos ham.

»Gaar ned i min Have, og ser, hvorledes Kong Frederik modtager sine Gjæster. Jeg skal senere komme ned til Dem«. Hilsenen blev besvaret af Ploug med et »længe leve Hans Majestæt Kong Frederik den Syvende«, efterfulgt af et drønende nifoldigt hurra og afsyngelse af »Kong Christian«.

Og nu ventede en splendid frokost på de lange rækker af borde i Nordmandsdalen, hvor nordiske flag vadede fra talrige flagstænger, og hvor de mange statuer fra de norske fylker dannede den rette ramme om mødet. Humøret var højt, og alt tegnede til en festlig og munter frokost. Men faretruende mørke skyer trak op over himlen – og med ét begyndte regnen at styrte ned i tove. I løbet af få sekunder var alle gæster som blæst væk – de klumpede sig sammen under de store træer eller krøb ind under bordene, som stod forladte, mens den trommende regn fik de lækre frokostretter fra det kongelige køkken til at drukne. En halv snes minutter varede regnen. Så holdt den op lige så pludseligt, som den

var begyndt. Men da var frokosten næsten spoleret. Humøret havde dog, efter hvad beretningen fortæller, ingen skade taget, og den kom i alt fald igen da kong Frederik viste sig og med høj røst forkyndte, at det glædede ham at se, at hans gæster ikke længere »laa under Bordet«.

Endnu et par timer blev studenterne i Fredensborg, mens taler og sange afløste hinanden. Ved tretiden brød man op – der var endnu et vigtigt punkt på dagsordenen: besøget i Helsingør. Også bønderne på denne egn havde stillet vogne til rådighed, og da solen igen var brudt frem og sommervejret vendt tilbage, blev kørslen til Helsingør en smuk oplevelse.

Afslutning med manér

Uden for Helsingør standsede vogntoget, og man stillede op til indmarchen i byen. Med et musikkorps forrest drog alle studenterne gennem de festligt smykkede gader og under gensidige hilsener og hurra-råb mellem byens borgere og studenterne,

videre ud til Kronborg, hvor de blev modtaget med militær honnør. Taler og sange i slotsgården – de første med tydelig adresse til den nordiske enhedstanke.

Fra Kronborg gik turen til Marienlyst slot, hvor Helsingørs borgmester bød velkommen til byen og til souperen. Så var der atter taler – nu for Norden, for nordisk ånd, for Nordens universiteter osv. – og festen på Marienlyst sluttede med dans i sommeraftenen.

Men afskedens time nærmede sig. Atter ledsaget af musikkorpset gik man nu til havnen, hvor de tre skibe lå med dampen oppe. Ombordstigningen kunne begynde, og kl. 9 kastedes los. Under et bragende fyrværkeri fra kajen stod skibene ud i Sundet for sydgående og knap to timer senere lagde de til ved Kvæsthusbroen.

En indholdsrig rundtur i Nordsjælland var slut.

Turen havde utvivlsomt været vellykket ud fra et selskabeligt og kammeratligt synspunkt. Men mødet i København var i sin helhed nok egnet til at slå lidt koldt vand i blodet på de alt for entusiastiske danske ledere. Der var blevet holdt mange taler, men de fleste af dem indeholdt stort set ikke andet end intetsigende fraser og uforbindende stemningsudgydelser. Kun yderst få af de udlandske gæster havde overhovedet berørt spørgsmålet om militært samarbejde – og efter mødet, der var blevet nøje fulgt i Sverige, rejste der sig røster, som udtrykte store betænkeligheder ved eller tog direkte afstand fra tanken om militært samarbejde. Man kendte kong Karls indstilling, men den svenske rigsdags mening kom først frem i slutningen af det følgende år – og den var som bekendt negativ.

Illusionen om de nordiske landes enhed var bristet. Danmark stod alene, da kampen om Slesvig begyndte.

Studentermødet i København sluttede den 17. juni med afrejsen fra Kvæsthusbroen. Her fik studenterne en sidste hjertelig hyldest. Foto, Det kgl. Bibliotek.

Hotel Trouville i Hornbæk fra pensionat til kursuscenter

Af Lars Bjørn Madsen

Det begyndte for små 100 år siden, da den aldrende frøken Johanne Augusta Buch så mulighederne i at bygge et lille pensionat helt ude ved klitterne på Kystvej i Hornbæk. Og siden er der sket ufattelig meget ...

Engang lå det lille fiskerleje og den idylliske landsby Hornbæk midt i et vidtstrakt flyvesandsområde. Sandflugten kender vi nok bedst fra Tisvildeegnen, men også resten af Sjællands nordkyst led mere eller mindre under dette naturens ubehagelige lune.

Øst for Hornbæk tog man kampen op mod flyvesandet ved i 1793 at

påbegynde en tilplantning af området med skovfyr og birk, og dette blev starten på Hornbæk Plantage.

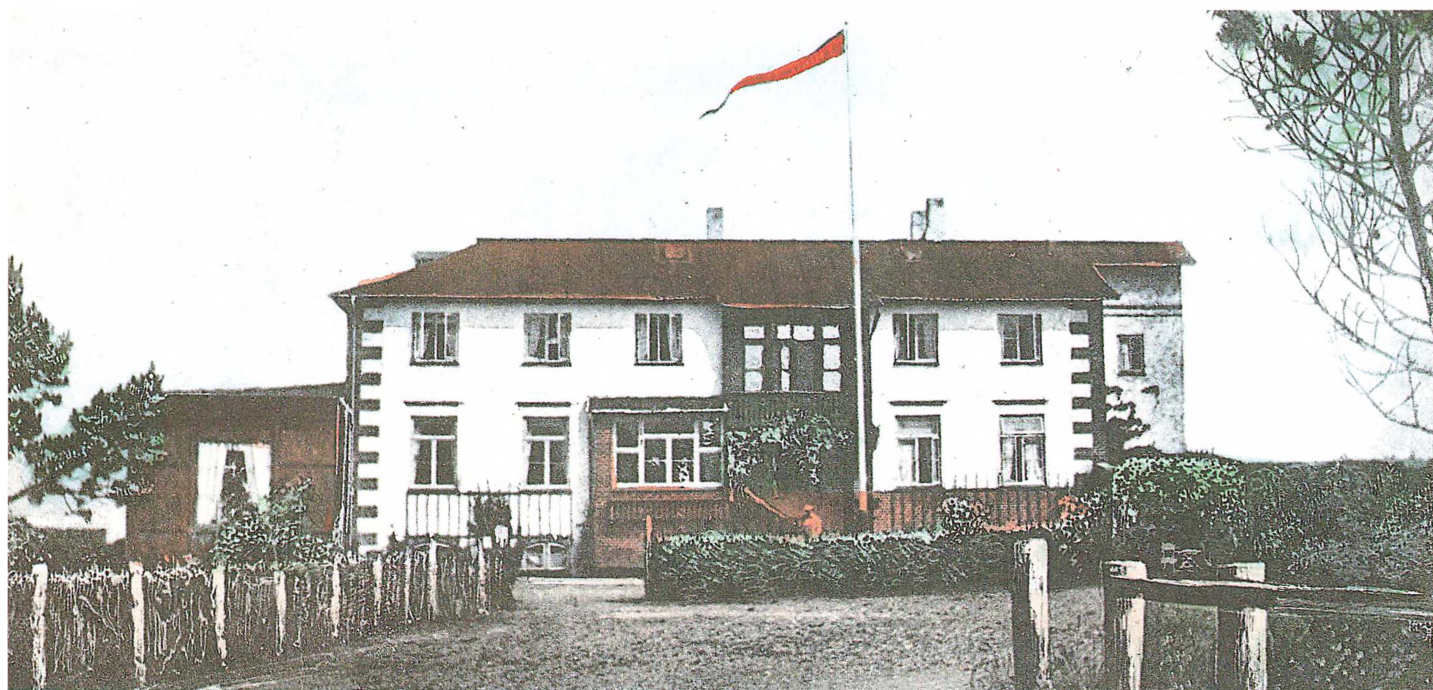
Vest for Hornbæk lå byens overdrev, som vi i dag kender som Horneby Sand. Medens Hornbæk Plantages fyrretræer voksede sig store og stærke, var Horneby Sand helt op til 1864 stadig et uopdyrket flyvesandsområde, hvor der »fandtes liden el-

ler slet ingen Græsning for Kvæget«, som det hedder i en samtidig beretning. Man havde her forgæves søgt at bekæmpe sandflugten med tang, som man udlagde på de værste pletter. Tangen sandede dog hurtigt til, så man hele tiden måtte begynde forfra. Så var tangen langt mere velegnet til gødning, hvilket egnens bønder da også nød godt af. Mange vognlæs tang er blevet fragtet ad de sandede såkaldte tangveje ind til markerne.

I 1864 blev Horneby Sand inddraget under Kronborg statsskovdistrikt og tilplantet med fyrretræer. Det skulle dog ikke blive en ny Hornbæk Plantage, der kom til at ligge her, men et af landets mest eftertragtede ferieområder, og hermed begynder historien om Trouville.

Landligger- og badelivet var i tiden omkring århundredeskiftet blevet det eneste saliggørende, og staten udnyttede klogeligt muligheden for ekstra kroner i kassen ved at udstykke området nærmest Hornbæk i parceller, der blev solgt til private.

Hotel Trouville i sin oprindelige skikkelse. Noget er der unægtelig sket siden!
Postkort omkring 1905.

Mondæne villaveje sluttede sig nu til de gamle tangveje, der med navnene 1. Tangvej, 2. Tangvej o.s.v. mindede de nye indvånere om stedets tidligere brug. Og i øvrigt havde bønderne stadig ret til at hente tang ad disse veje, som ikke måtte spærres af mod stranden.

Kystvej blev hurtigt Hornbæks fornemme strøg. Velklædte promenerende mennesker, lyden af gongon'er, der kaldte til middag i de fine villaer, tegnet af tidens store arkitekter som Andreas Clemmensen og slotsarkitekten Thorvald Jørgensen, blev et nyt kendetegn for det gamle fiskerleje. Driftige folk så snart stedets muligheder og byggede pensionater for dem, der ikke selv havde villaer her. Anna Regine Friis oprettede som en af de første sit stadig eksisterende pensionat på Kystvej, og i året 1892 fik hun selskab af frøken Johanne Augusta Buch, der opførte et pensionat på sin ny erhvervede grund på Kystvej 20, en parcel af matrikel 27a, som staten dette år havde valgt at sælge fra. Området var oprindeligt reserveret for statsbanerne med henblik på baneforbindelsen mellem Helsingør, Hornbæk og Gilleleje, som blev en realitet i 1906, blot lidt længere

Restauranten, som den så ud omkring 1950. Det var her, den gamle musiksal lå.

fra kysten. Den 4. februar 1893 fik frøken Buch ved tinglyst deklARATION sin ejendom tillagt navnet »TROUVILLE«.

Trouvilles historie, fra et beskedent pensionat over tyvernes og tredivernes fashionable badehotel i international stil, til det moderne hotel, kursus- og konferencecenter, vi kender i dag, er lang og ikke uden dramatik. Frøken Augusta Buch var en

aldrende dame, da hun købte grunden på Kystvej af staten i sommeren 1892. Hun havde først forsøgt sig med villaer, som hun lejede og derefter udlejede værelserne, og det viste sig at være så givtig en forretning, at hun fik råd til at bygge sin »Pension Buch«, der som nævnt hurtigt fik sit nuværende velklingende navn.

Det var en ganske mondæn villa, frøken Buch fik opført. Vi ved ikke, hvem der har tegnet den, men just køn kunne man ikke kalde den med sit lave skifertag og de voldsomme hjørnekvadere. Men den lå pragtfuldt, næsten helt ude i klitterne, og det var noget gæsterne også dengang kunne lide. Det lille pensionat fik hurtigt vokseværk, og gennem årene forvandlede den enlige villa sig til et mægtigt kompleks af bygninger. Medens Buch havde Trouville, var det dog til at overse, og hun passede selv bedriften med kun få medarbejdere. I 1910 kunne hun byde på et værelse for 6 kr. og en middag for 2 kr. Middagen var det, vi i dag kalder frokost, og det var dagens hovedmåltid. Morgenmaden kostede 1,25 og aftensmaden blot 75 øre. Ville man have en øl til maden, måtte man betale 20 øre, eller man

Trouvilles hall, indrettet omkring 1937 i tidens funkisstil.

kunne nøjes med en kvart soda til 15 øre.

Augusta Buch døde i 1914, hvorefter frøken Andrea Hansen overtog stedet. I hendes tid sker der ikke det store. Først med den næste ejer, Holger Marius Andersen, i 1919, sker forvandlingen fra det stiltfærdige sommerpensionat til et egentligt hotel. Andersen havde været portier på Centralhotellet i Berlin og havde tjent mange penge under krigen; så mange, at han kunne købe Trouville og modernisere det. Værelserne fik et kosmopolitisk anstrøg, og hotellet fik en atmosfære af luksus.

Holger Andersen kunne dog ikke få hotellet til at gå helt så godt som han ville og solgte det i sommeren 1922 til restauratør Knud Sass. Han var manden, der fik Trouville til at blive kendt viden om – det fik sit internationale stempel. Han indså, at hotellet måtte udvide sine aktiviteter for at kunne gøre sig gældende, og han lod derfor i 1923 en stor koncertsal opføre som en vestlig udvidelse af hotellet. Det var en fin nyklassicistisk bygning af træ med paptag og et fornemt søjleprydet indgangsparti, kronet af en trekantfronton. Et stort rundbuet vindue mod Kystvej gav lys til musiktribunen inde i den store sal. Det var arkitekt J. Elving, der stod for nybyggeriet. Det søjleprydede indgangsparti vendte mod øst, men blev senere vendt ud mod Kystvej i forbindelse med en af de mange senere bygningsmæssige knopskydninger, der efterhånden helt skjulte Buchs gamle pensionat.

En ny tid oprandt herefter for Trouville, der blev rammen om en række store, festlige begivenheder i en årrække. Musikken tonede i de nye lokaler, hvor en række kendte orkestre invaderede musiktribunen og spillede op til dans. Der havde i mange år hørt tennisbane til Trouville, og nu blev den brugt til to store årlige tennisturneringer, som tiltrak et publikum »af upaaklagelig Karat«.

Postkort af Trouville, som det så ud før branden i 1963. Det er svært at genkende frøken Buchs lille pensionat i dette bygningskompleks.

Altid var hotellet fuldt belagt, men udgifterne var til gengæld også store. I 1930 solgte Knud Sass hotellet til Peter la Cour fra vinfirmaet Lorens Petersen. Prisen var 130.000 kr. Peter la Cour ejede også Christiansminde Badehotel i Svendborg. Allerede året efter blev det overtaget af Restaurant Nimb A/S, men heller ikke direktør Jules D. Nimb kunne få en givtig forretning ud af det populære hotel. I 1935 købte hotelejer Christian Langkilde Jensen hotellet for 150.000 kr. Han foretog en række ombygninger og tilbygninger og gjorde det vist i øvrigt helt godt. Han døde imidlertid i 1937, hvorefter direktør John Johnsen, der havde været restauratør i Borgernes Hus i København, købte hotellet. Familien Johnsen blev endelig dem, der kunne få hotellet til atter at blive en god forretning.

Trouville blev nu udbygget endnu en gang. Augusta Buchs gamle indgangsparti mod Kystvej skulle moderniseres i pagt med tidens funktionalisme. En stærkt fremspringende midtrisalit med et lavt sadeltag af pap som de øvrige bygninger, kom nu til at rumme hotellets ny hoved-

indgang, hall og hovedtrappe. Et højt, smalt vindue i bygningens fulde højde var helt i tidens stil og fungerede både som vindue og »skilt« hvorpå navnet Trouville stod. Tidligere havde et gammelt håndmalet skilt (gengivet på side 25) forkyndt Trouvilles eksistens. Nu blev det gemt af vejen i et skur og siden erhvervet af en privat. I 1985 kom det atter i hotellets besiddelse og minder nu om Trouvilles barndom. Den nye hall var funkis så det battede, kølig men meget elegant. Det samme gjaldt restauranten, der nu havde til huse i Knud Sass' gamle musiksal. Et pragtfuldt rum med udsigt over de dengang ikke så høje klitter. Restauranten lå jo ikke som nu på 1. sal, men i stueplan.

Da John Johnsen døde i 1941, førte hans kone Maria Johnsen hotellet videre sammen med sine to sønner, assistent Vagn Johnsen og tidligere politibetjent Ib Johnsen, der hver ejede 15% af hotellet. Krigen satte en midlertidig stopper for deres aktiviteter, idet hotellet blev beslaglagt af det stedlige Gestapo og benyttet som kasserne indtil befrielsen. Herefter blev hotellet brugt som flygt-

ningelejr det følgende år. Da bygnin-
gerne endelig blév rømmet, var de
stærkt forfaldne og hærgede, og en
nødvendig gennemgribende restau-
rering og modernisering blev derfor
foretaget. Magasin du Nord leverede
helt nye møbler til Trouville, der i
1947 atter kunne slå dørene op for
gæsterne.

Hotellet genvandt hurtigt sit gamle
gode ry og det gik vældig godt. I
1949 kunne man bo på Trouville
med helpension for 100 kr. En kop
kaffe kostede 75 øre, en øl 1,37 og en
snaps 2 kr. Egentlig ikke helt billigt –
men det var jo også et hotel i top-
klasse. I 1962 døde Ib Johnsen, der
havde overtaget ledelsen af hotellet,
og det blev herefter solgt til vin-
firmaet Skjold Burne samme år for
776.200 kr.

Trouville gennemgik nu en mo-
dernisering – denne gang tilpasset
60'ernes stil, og i sommeren 1963
kom hotellet atter på nye hænder.
Det var til den 38-årige restauratør
og boligspekulant Frode Lundsteen
Hansen for en købspris på næsten 2
millioner kroner. Frode Hansen var
udlært tjener i Wivex og arbejdede
senere på Nimb. I 1952 kom han til at
bestyre Eden Bar i København og
købte året efter Restaurant Hygge-
pejsen og Kakadu Bar, ligeledes i
København. Salget af en af barene
gav ham en skyhøj fortjeneste, som
gjorde ham i stand til at lade køb og
salg af ejendomme være hans gode
levebrød. Det gjorde ham samtidig
kendt i den store offentlighed ved en
række sigtelser for bedrageri og do-
kumentfalsk. Sigtelserne forkyndte,
at han havde udfærdiget falske mo-
derniseringsregninger på sine ejen-
domme og på dette grundlag ladet
huslejen stige, inden han solgte ejen-
dommene videre med fin fortjene-
ste. Da Frode Hansen købte Trouvil-
le, var han i forvejen ejer af syv ejen-
domme. Det var således tilsyneladende
ikke Guds bedste barn, der nu
blev ejer af det hæderkronede Trou-
ville, og det blev da også efter nogles

mening dødsdommen over det gamle
hotel.

Mandag morgen den 14. oktober
1963 kunne man læse følgende i Fre-
deriksborg Amts Avis:

»To unge mennesker mistede søn-
dag morgen livet, mens en kvinde og
en brandmand blev lettere forgiftet,
da Hotel Trouville i Hornbæk blev
raseret af en voldsom brand. De om-
komne er den 22-årige bankassistent
Ellen Andersen fra Næstved og den
31-årige autoforhandler Søren Nøhr,
Hedehusene, der var en kendt mo-
torsportsmand. Branden blev opda-
get kl. godt 4.30 søndag morgen, og
i aftes stod kun en sidebygning og de
røgsvættede mure af hovedbygning-
en tilbage. Politiet kunne i aftes
ikke oplyse noget om brandårsagen.
Hotel Trouville ejes af direktør Fro-
de Hansen, der den 1. september i
år købte det af vinimportør Skjold
Burne. Hotellet blev sidste år mo-
derniseret for 1 mill. kr., og skaden
andrager flere mill. kr.«.

Denne tragiske storbrand på
Trouville, der kun efterlod restau-

Denne avisholder, et uundværligt inventar
i tyske værtshuse, er et minde fra dengang
hotellet var hovedkvarter for Gestapo. Den
er nu udstillet på Helsingør Bymuseum.

ranten og køkkenet uskadt, blev al-
drig rigtig opklaret. Politiets og
brandvæsenets tekniske undersøgel-
ser kunne umiddelbart kun påvise
en overophedet lysdæmper i et skab
ved trappeopgangen som brandårs-
sagen. Den var faldet ud af skabet og
havde brændt sig gennem gulvet på
det sted, hvor branden opstod. Di-
rektør Frode Hansen rejste kort tid
efter branden til udlandet, vistnok
Sydamerika, og der opstod snart
rygter om, at han skulle have påsat
branden i håbet om en hurtig ge-
vinst. Dette er imidlertid aldrig ble-
vet verificeret.

Året efter, i august 1964, købte Ho-
tel Europa A/S ved direktør, civilin-
geniør Jørgen Glud grunden med de
nedbrændte bygninger med henblik
på opførelsen af et nyt hotel. Det var
en meget idealistisk tanke, fordi ti-
derne bestemt ikke var til hotelbyg-
geri. Ganske vist var nordkysten sta-
dig et særdeles populært ferieområ-
de, men gæsternes adfærdsmønster
syntes at være ændret. Man ville hel-
lere bo i sommerhuse, små pensio-
ner eller på campingpladser. Tiden
var løbet fra de gamle middelstore
kysthoteller med førkrigstidshygge
og atmosfære. Jørgen Glud ville
imidlertid bevare Trouville på det
sted, hvor et hotel efter hans mening
burde ligge: i naturskønne omgivel-
ser. Han havde opført flere hoteller,
der alle havde en sådan beliggenhed
som særkende. Hotel Hanstholm på
en kalkklippe 46 m over Vesterha-
vets bølger, Rold Stor-Kro i Rold
Skov ved foden af Rebild og Ravn-
kildes lyngklædte bakker og Hotel
Skanderborghus i det særprægede
sydjyske sø- og skovland i »Guld-
bryllupsdalen« ved Skanderborg
Sø. Trouville havde ligget i et mindst
lige så naturskønt område, og her
burde det ligge igen. Glud var en
særdeles velhavende mand og kunne
derfor tillade sig at lade idealismen
gå forud for hotelverdenens dystre
fremtidsudsigter. Samtidig var han

af den formening, at de supermoderne hoteller i luksusklasse kunne svare sig.

Det blev hans selskab Hotel Europa A/S, der kom til at stå for opførelsen af det ny Trouville. Byggeriet påbegyndtes i 1965, og i eftersommeren 1967 genopstod Hotel Trouville som »en Fugl Phønix«, som Glud udtrykte det i sin tale ved rejsegildet i maj samme år:

»Hotel Trouville har haft svære fødselsveer. Det viste sig nødvendigt at få en helt ny byplan for Hornbæk, for at der kunne bygges dette hotel. Hvis ikke Tikøb kommune var gået stærkt ind for sagen, havde der ikke ligget noget hotel i dag. Jeg vil sige tak for denne hjælp. Husets betonkonstruktion har det været et helt år at fuldføre. Det har været en svær opgave. Tak til teknikerne for at have skabt et hus, som vil blive en arkitektonisk sensation og en prydding for Hornbæk. Selv ikke svenskekongernes kanoner i den sidste dansk-svenske krig ville have kunnet skyde dette hus i grus. Da vi begyndte opførelsen af dette hotel, så det lyst og forsvarligt ud for hotelbyggeri. I dag ser det ud til, at det er vanvid at bygge hotel. Nu kommer ovenpå restaurantsskatten moms. Det er en mærkelig regering, der vil beskære turistindtægten, som i de senere år har været vor fjerde- eller femtestørste valutakilde. Som en Fugl Phønix er dette hotel genopstået af asken. Lad os give fuglen et hurra med på vejen«, sluttede Jørgen Glud sin tale.

Det nye hotel havde 50 værelser, hvoraf otte var luksusdobbeltværelser. Den stadig eksisterende restaurant med den pragtfulde udsigt over klitterne og Kattegat var hotellets store attraktion. At man tillige kunne præsentere Danmarks største hall med pejs, gjorde ikke sagen ringere. Det var arkitekt Hans F. Kiær, der havde tegnet den supermoderne bygning i pagt med tiden. En rektangulær kasse, svævende over en sok-

Et af Trouvilles første skilte er dette rigt dekorerede håndmalede skilt. Et af de få bevarede minder fra det ældste Trouville.

kel, lå nu mellem Kystvejs gamle villaer. Skønheden kunne – og kan stadig – diskuteres, men der var stil over det nye hotel, når man så det fra 2. Tangevej, der nu skiftede navn til Trouvillevej. Set fra luften forekom det nok, som om Clemmensens gamle, fine villaer klemte sig forskræmt ved foden af den svævende kæmpekolos. Smuk eller ikke smuk – hotellet gik godt, og i 1967 kunne man få et dobbeltværelse med »privat bad og toilet« for 125 kr. i højsæsonen. Ville man helt op og bo på tagetagen med den bedste udsigt, måtte man ofre 25 kr. mere. Helpension kunne man få for yderligere 42 kr. En middag kostede 25 kr. og en snaps 2,85.

I 1969 forpagtede den daværende direktør for Kystens Perle og Hotel Marienlyst, Ove Miehs, Hotel Trouville, og i 1971 købte han hotellet for 8 millioner kr. Bekendtskabet med Trouville var dog ikke nyt, idet Ove Miehs allerede i 1947 havde været receptionschef her. Under Miehs' ledelse gik hotellet vældig godt, og moderniseringer og bygning af en indendørs swimmingpool og sauna i en sydlig tilbygning til hotellet gjorde Trouville endnu mere attrak-

tivt. Nu var her badehotel hele året.

I 1982 solgte Miehs hotellet til den nuværende ejer, Juristernes og Økonomernes Pensionskasse. Det blev omdannet til »Hotel Trouville A/S«, hvor Dansk Jurist og Økonomforbund (DJØF) og Økonomernes Pensionskasse blev ejer af aktierne. Hotellet blev kort tid efter totalt renoveret med henblik på at fremstå som hotel, kursus og konferencecenter. Behovet for efteruddannelse og kurser var vokset stærkt i takt med den rivende teknologiske udvikling og hårde konkurrence fra slutningen af 1970'erne, og det blev redningen for den hårdt betrængte hotelbranche. Trouville fulgte med i denne udvikling og lod arkitekt Finn Moniers Tegnastue i København tegne en helt ny conferencefløj som en sydlig udbygning af hotellets vestende. Elegant følger denne bygning med sin øvre afslutning af rustfri stålplader sig til det bestående bygningsværk.

Augusta Buchs gamle, hæderkronede hotel er gået en ny æra i møde. Men stadig kan man nyde det store kolde søndagsbord med Danmarks bedste udsigt og få en øl til – blot for lidt mere end 20 øre.

Pôq og Qiperoq på Esrum Sø

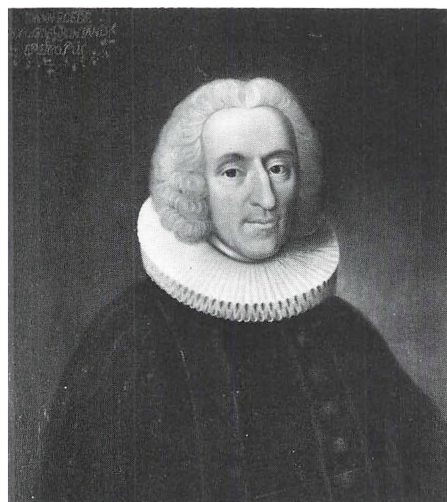
Af Hans Joachim Spiess

Det vakte en blanding af begejstring og forundring, da to grønlandere i 1724 viste deres færdigheder i kajak.

Det var to fremmede kulturer, der mødtes, og Pôq berettede senere for sine landsmænd, at Fredensborg Slot »var som et stort, kridhvidt isfjeld – med plads til 20 telte i forstuen«.

Allerede i 1705 havde Frederik IV sendt missionærer ud til Trankebar. Hermed indledes det første missionsforsøg af en europæisk koloniherre af luthersk observans. Kong Frederik var ikke mere kirkeligt engageret end de andre europæiske koloniherrer. Men det lå ligesom lidt i luften, at evangeliet skulle forkyndes for hedningene. Og ved tilfældige forholds sammenspil blev det

Hans Egede, »Grønlands apostel«, rejste til Grønland som missionær i 1721 og udfoldede desuden en stor virksomhed som opdagelsesrejsende og som Grønlands egentlige kolonisator. Maleri af Johan Hörner, Frederiksborgmuseet.

Danmark/Norge, som kom først i gang. I 1714 oprettedes et »ministerium«, som skulle lede missionsarbejdet og de hermed ret tæt forbundne økonomiske interesser.

Højt oppe i Norge sad Hans Egede som ung præst i et præstekald. Egede kom i tanker om, at der måtte være en missionsmark i Grønland, som Danmark/Norge havde større ansvar overfor end f.eks. Trankebar. Grønland hørte jo da nu engang til dobbeltmonarkiet fra Arilds tid. På Grønland skulle der endnu være efterkommere af de med *Erik den Røde* o. 982 udvandrede nordboere. Og enten var disse frænder fra Island i tidens løb blevet hedninge, eller også var de stadig katolikker. I begge tilfælde havde de behov for at høre evangeliet. Hans Egede arbejdede utrætteligt og møjsommeligt for sin sag i 10 år, da han endelig fik den støtte, han havde brug for. Et handelskompagni skulle være en del af projektet. Egede accepterede betingelserne. I 1720 fik han startet »Det Bergenske Kompagni«, som skulle drive handel på Grønland fra Bergen i Norge.

Den 12. maj 1721 sejlede Hans Egede fra Bergen, og efter 1½ må-

Der findes utrolig mange afbildninger af Pôq og Qiperoq, og der blev også skrevet meget om dem, blandt andet af Ludvig Holberg.

Det skyldes ikke kun interessen for Hans Egedes missionsvirksomhed, men også, at de to grønlandere var lige så fremmedartede og spændende som f.eks. »en elefant fra Afrika«. Det kgl. Bibliotek.

neds sejlads kastede man anker den 3. juli i »Håbets Havn« (nær det nuværende Godthåb). Her så Egede for første gang de mennesker, blandt hvilke han skulle komme til at virke. Synet var ikke opmuntrende for ham og kom ham »meget miserabelt for«. Men hurtigt blev Egede fascineret af disse mennesker, og et slidstomt og hårdt job fulgtes hånd i hånd med en kærlighed til grønlanderne. Egede gik straks i gang med at lære deres sprog, sæder og skikke. Forholdsvis hurtigt vandt han deres tillid. Den 10. januar 1724 døbttes den første grønlanderdreng.

Men de nordboere, som Egede havde søgt efter, var uddøde engang i middelalderen o.1400. Således blev det eskimoer, Egede kom til at virke iblandt i stedet for de gamle nordboeres ætlinger.

Men regeringen i København var knap så optaget af hvem, der missioneredes iblandt, som hvilke følger arbejdet kunne få for at fremme handelen. Og Det Bergenske Kompagni's aktiviteter gik dårligt. Grønlanderne foretrak at handle med de lidt dygtigere hollændere. Man måtte gøre noget for at vække interessen for grønlandske varer i Danmark og for på den anden side at øge grøn-

lændernes tillid til danskerne.

Og i 1724 sejlede to grønlandere: Pôq og Qiperoq, ledsaget af en repræsentant for handelskompagniet, Hartvig Jentoft, via Norge til Danmark. Man ankom efter godt to måneders sejlads til Helsingør natten mellem den 10. og den 11. oktober 1724. Mødet mellem de to eskimoer og danskerne blev en stor begivenhed. Der var jo tale om helt anderledes udseende mennesker og om en kultur, som var totalt fremmed.

Aviserne skrev om dem: »... De er ikkun af liden Størrelse og des mere Tykkelse, sortebrune af Ansigterne, er dog ikke saa vilde, at de jo især respekterer Præsterne, thi saasart de var kommet i Land i Helsingør og de saa dem, som beskuede dem, rejste de sig op og gav dem Haand, hvilket de ikke gjorde ved nogen anden«.

Det traf sig netop, at det den 11. oktober var Kongens fødselsdag. Og de to grønlandere blev bragt til Frederiksborg Slot og fremstillet for kongen og dronningen og hele hoffet. Pôq og Qiperoq fik en kongelig modtagelse i bogstaveligste forstand.

Den 26. oktober var det kongens brors, prins Carls, fødselsdag. Nu ville kongen ikke blot se de to grønlandere. De skulle også vise deres færdigheder. Og fra Eremitagen – et ottekantet lysthus, bygget på en bro ud i Esrum sø – overværede Kongefamilien grønlændernes muntre kajakøvelser. De roede om kap og viste stor færdighed i at ramme udsatte ænder med deres kastespyd. De drejede rundt i deres kajakker til den ene side ned i vandet og op til den anden side igen og kun ved hjælp af en »liden Aare«. De var også mestre i at kaste med harpuner, ja »de kunde endog træffe saa vist og akkurat, at de paa en temmelig Distance og Længde kunde snart ramme paa en halv Dansk-Krone, hvilket forarsagede det kongelige Herskab en stor Plaisir«.

Det kan næppe fejle, at der ved det kongelige taffel bagefter er blevet talt meget ikke blot om de to grønlandere, men også om den grønlandske mission og den grønlandske handel, og måske blev det ved denne lejlighed besluttet på en særegen måde at vække interessen

for den »grønlandske sag« blandt københavnernes.

Den 9. november blev Pôq og Qiperoq forevist københavnernes. På denne dag var folk i stor mængde strømmet sammen ved kanalerne langs bolværkerne for at tage det særegne skuespil i øjesyn. En scribe

Denne damask-serviet, som er i privateje, viser Eremitagen i Esrum Sø, og til højre er de to grønlandere foreviget i deres kajakker. Lige over dem ses Frederik IV's berømte lystyacht. Eremitagen var et lysthus, bygget ude i søen på pæle. Den blev påbegyndt i 1722 og nedrevet i 1771. Stedet har en utrolig spændende historie, som det vil føre for vidt at komme nærmere ind på her. Men vi henviser til »Folk og minder fra Nordsjælland«s 1981-udgave, hvor der er en artikel om Eremitagen i Esrum Sø.

chalupper med de to grønlandere i deres egne kajaker udgjorde et pompøst optog til trompetfanfarer, processionsmusik, afsyngning af sange til kronprinseparret og kongeparret ud for de kongelige residenser ved Slotsholmen. Til Frederik IV og dronning Anna Sophie blev der »sunget de nestfølgende Tvende ARIER«:

*Her komme vi, Stoormægtigste Monark,
Fra Grønlands Is og Kuld' til Danmark,
Og for Dit Konge-Sæde os nedbøje
I Haab, at Du til os Dit milde Øje
Needkaster som Frommeste Konge paa Joord,
Og lader os lære Guds hellige Oord:
Hans Evige Søn - Skal være Din Løn,
Om Du vilt fuldkomme vor Ynske og Bøn.*

*Du Nordens Dronning, fuld af Gud og Dyyd,
Vort Haab beblandet er med iden Fryyd,
Naar vi, med Fliid, i ydmyghed betragte,
At Du Din Ejendom ej kandt foragte:
Til Dronningens Taffel har Grønland henhørt;
Til Hende vor Landskyld skal blive fremsført
Naar Handelen kand - Kun bringes i Stand:
Saa fryder sig heele Kalalernis Land.*

Optoget blev anført af kongens admiral Judichær, og iblandt de 12 chalupper kunne man se eksempler på de grønlandske varer: isbjørneskind, rensdyrhuder, sorte ræveskind, hvalrostænder, sælskind m.v.

København var på den anden ende af forundring og begejstring over dette skue med de to fremmede fra det yderste Nord. Pôq og Qiperoq's Danmarks-rejse synes at have opfyldt alle forventninger. Den 3. december rejste de tilbage. Qiperoq døde imidlertid under tilbagerejsen i Bergen, men Pôq kunne den 29. maj 1725, da han igen var tilbage i Grønland, til Hans Egedes glæde fortælle sin landsmænd, at han selv og Qiperoq havde fået den bedste modtagelse, man kunne forvente sig.

I 1857 får Grønland sit eget bogtrykkeri i Godthåb, og hermed begynder man at lade gamle sagn og fortællinger trykke. Et af de skrifter, som er trykt herfra, er en morsom rekonstruktion af, hvad Pôq fortalte sine landsmænd om rejsen til Danmark. Og det er spændende læs-

ning, som giver et levende indtryk af vanskelighederne ved mødet mellem de to vidt forskellige kulturer. Vi citerer i uddrag de gamle håndskrifter fra Godthåb:

Pôq: Så har jeg nu set, hvad jeg rejste ud for at se.

Simik: Du har nu befaret det store vand, og man må sige, at du ikke er bange af dig...

Det er Pôq til højre og Qiperoq til venstre. Pôq kom velbeholden hjem til Grønland. Han blev snart døbt og fik navnet Christian, og begejstret fortalte han om rejsen til Danmark. Qiperoq derimod nåede ikke at gense Grønland. Han blev syg under hjemrejsen og døde i Bergen, hvor han også ligger begravet. Maleri af B. Grodtschilling, Nationalmuseet.

Pôq: Det jeg vil kunne fortælle, er alt for meget til, at jeg kan få tid til det.

Kujaut: Kom du ikke til den store herres, kongens land?

Pôq: Jo, da vi sejlede fra »De stor-skæggedes land« (Norge), sydover, kom vi på den tredje dag til kongens land, og vi så først mange store huse og skibe der lå til ankers, uden at vi endnu havde set land. Der er nemlig ingen fjelde, så landet er ganske fladt.

Kujaut: Ih, du milde verden, det var voldsomt, det er til at dø af.

Pôq: Kongens hus og kirkerne er højere end de andre, og man kan slet ikke nå over dem med en pil.

Perssuk: Besøgte du dem? Mon du også har set kongens hus? ...

Pôq: Det var som et stort kridhvidt isfjeld. Taget var af kobber. I den store forstue var der plads til 20 telte, så stor var den, og på begge sider stod der en masse bevæbnede mænd med meget fine klæder på.

Perssuk: Men hvorfor var de bevæbnede? Mon de plejede at gå på jagt efter sæler og rensdyr.

Pôq: Nej! men fordi han er så stor en herre, bliver han bevogtet af disse mange bevæbnede, der ikke er til at tælle...

Simik: Hvad lever alle disse mennesker af, 20 hvaler slår sikkert ikke til på en dag...

Pôq: Vi kunne sikkert ikke leve i deres land, fordi der hverken er sæler eller hvaler, men der er mange fisk af alle slags, både i havet og i søerne. Der er ingen, der kan fiske eller fange, som de har lyst til, da dyr og fisk udelukkende ejes af de store herrer. De tamme dyr ejes af forskellige rundt om i byerne. Jorden er meget kostbar, idet de for et stykke på størrelse med det stykke skind, vi sidder på i kajakken, betales med tøj til tre, fire »anorakker«.

Tulugak: Så kunne de få jord hos os for ingenting. De skulle få en hel klippe for et stykke anoraktøj.

Pôq: Der er sikkert ingen, der vil

På Det kongelige Bibliotek findes dette morsomme håndkolorede billede af det samlede grønlandske optog i København den 9. november 1724.

De to grønlændere ses som nr. 5 og 6, og den originale ledsagende tekst lyder som følger:

»De to Grønlændere i deres eget Lands Baade jævnsides, som lode see deres Færdighed, i at roe med een enkelt Aare, som havde Blad paa hver Ende, og med deres Kaste-Piile paa temmelig langt Kom at skyde adskillige Ænder, som i Canalen vare udsatte«.

herop. Havde vi ikke spæk, kom der såmænd ingen hertil.

Tulugak: Hvad bruger de spækken til?

Pôq: Til belysning udenfor huse, så folk kan se at gå der.

Tulugak: De er rigtignok kloge...

Pôq: Man må forbavses overmåde over de danske... Da jeg så alle de mange berømmelige ting, tabte jeg helt mælet, men det er nu alligevel ikke løgn, hvad vore forfædre sagde: »At de danske magter endnu ikke at stoppe flod og ebbe«.

Sådan oplevede Pôq altså Danmark i 1724. De to sprog har ikke fælles ordforråd, og det skal nok være Fredensborg Slot, der beskrives som »et stort, kridhvidt isfjeld – med kobbertag og med plads til 20 telte i forstuen«.

Danmarks-rejsen skabte optimisme hos Hans Egede for sit missionsværk og for den dertil knyttede handel. Pôq giftede sig snart og drømte sikkert også om en strålende karriere i det så gæstfrie Danmark.

Men den private handel blev der ikke noget ud af, og o. 1770 oprettedes Den statslige kongelige Grønlandske Handel. Og da Pôq – nu navngivet Christian ved dåb – er kommet til København for at virke som drejer, er det helt andre københavnere, han møder. Nu er grønlænderne ikke længere genstand for positiv opmærksomhed. Tværtimod. Grønlænderne er nu mest til grin. Pôq begynder at drikke, bliver slået ned og frarøvet sine ting. Og endelig bliver han og nogle andre grønlændere smittet med kopper, og Pôq dør i København i året 1729.

Helsingør på Christian IV's tid

Af Kenno Pedersen

I august 1634 besøgte en lærd franskmand Helsingør. Charles Ogier hed han, og gennem hans udførlige dagbog får vi et nuanceret indtryk af livet og forholdene for godt 350 år siden.

Helsingør var på Christian IV's tid på vej til at blive en virkelig storstad efter den tids målestok.

Handelsskibene ankrede i tusindvis op på byens red for at klarere den pålagte Øresundstold. Prøvede en skipper på et handelsfartøj at luske sig forbi uden at ville betale, blev der prompte kanoneret fra Kronborgs bastioner eller fra vagtskibet, der lå på selve reden. Den formastelige skipper måtte senere bøde ikke alene told, men også for krudt og kugler. Langt de fleste skipper ankrede da også pligtskyldigt op på Helsingørs red og betalte, hvad der måtte erlægges efter toldrullen og særbestemmelserne.

Medens pengene fra Øresundstolden strømmede ind i kongens private kasse, og fra 1771 i statskassen, ernærede Helsingørs borgere og andre sig rimeligt og godt ved den provision, provianteringshandel og de toldmæssige forretninger, som fulgte i kølvandet på handelsskibene, der passerede gennem Øresund. Netop de rige muligheder, Helsingør på den baggrund kunne byde på, tiltrak mange fremmede håndværkere og handelsfolk, som sammen med søfolkene gav byen et kosmopolitisk præg.

Medens handelsskibene har ligget for anker på Helsingørs red i forbindelse med klareringen af Øresundstolden eller for at afvente gunstig vind og strømforhold, har der i sagens natur været rig mulighed for at handle eller udveksle varer.

Tuskhandel og smugleri har også fundet sted i vid udstrækning. Mens skipperne har været i land i forretningsøjemed, lå vejen åben for de såkaldte »kadrejere« og andre til at lave en god forretning med søfolkene ombord på skibene.

På Christian IV's tid udviklede denne handel på Helsingørs red sig til et omfattende marked. Kongen deltog iøvrigt selv gennem sin tolder i dette »sundmarked«, hvor det navnlig var de mere fremmedartede varer, der var eftertragtede.

For at få de bedste pommerantzer og citroner lærte helsingoranerne snart at sejle skibene i møde. Da kongen på denne måde kun kunne se frem til at få »det, som de andre havde vraget« blev det i 1628 forbudt alle at tilforhandle sig noget som helst, før tolderen havde gjort indkøb til kongen.

Helsingoranerne var ingenlunde ene om at handle med de passerende skibe, men havde alvorlig konkur-

rence fra »andre fremmede indlændiske saavel som udlændiske Gæster«, hvilket var byen til »mærkelig Skade og Afbræk«. Allerede i 1616 søger kongen at regulere »sundmarkedet« ved at forbyde de fremmede at handle en detail med skibene på reden.

Friskt vand, forskellig proviant, og hvad der nu ellers var nødvendigt for handelsskibenes videre færd, hentedes for størsteparten i land. Der handlede på livet løs på byens torv og i købmandsgårdene, alt imens søfolkene fik eller måske tog sig en tiltrængt landlov efter lang tid på søen. Søfolkene fylkedes i byens mange værtshuse og knejper, hvor øllet og vinen flød i rigeligt mål. Og i horehusene udfoldede det søde liv sig.

Man levede højt og støjende i den til tider temmelig tøjlesløse sundtoldsstad trods kirkens tugtende ord og evindelige trussel om døden, djævelen og sjælens evige fortabelse.

Som Øresundstolden og »sundmarkedet« var de danske kongers guldbjerg, blev handelen med skibene på reden borgernes velstandskilde og byens livsnerve. Borgerne tjente gode penge på den tid, og man levede i nok så gode materielle kår. Borgerne byggede huse, passende til stand og formue.

Det er denne velstillede og driftige sundtoldsstad, som *Charles Orgier* besøgte i året 1634. Charles Ogier, der er født i Paris 1595, havde studeret retsvidenskab, filosofi og græsk, inden han blev parlamentsadvokat og senere gesandtsekretær, ledsagede greven af Avaux på dennes senderejse til Danmark, Sverige og Polen.

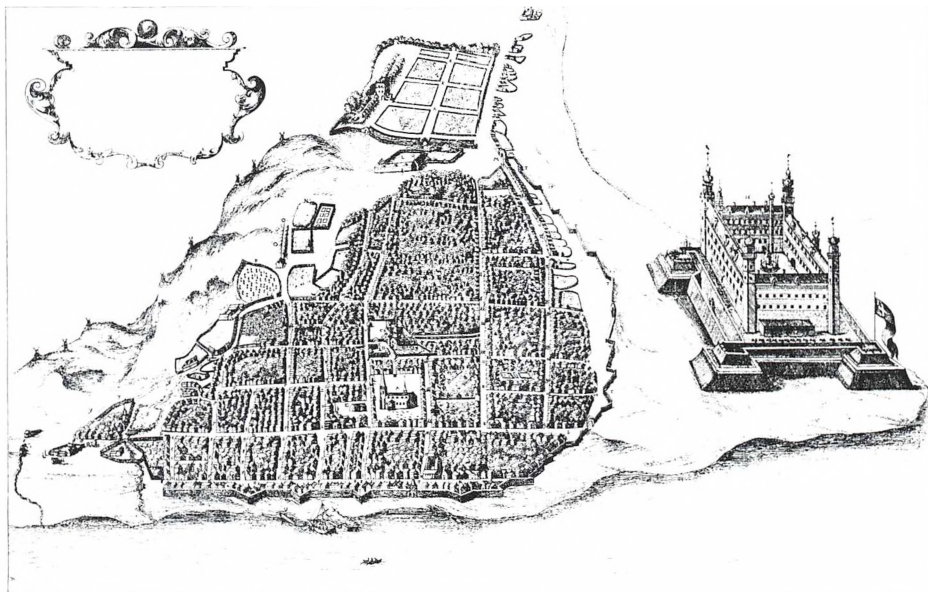
Indtrykkene fra rejsen nedfældede Charles Ogier i sin dagbog, som blev udgivet i Paris 1656, to år efter hans død.

Nedenstående er med enkelte udeladelser en gengivelse af en tysk oversættelse af den del af dagbogen, som handler om Helsingør:

Den 4. august oprandt endelig den fornøjelige dag, da vi ved den frembrydende morgen fik forbjergt Kullen i Skåne i sigte og passerede forbi det. En kanon på skibet blev affyret, og søfolkene opløftede et frydeskrig, hvilket vi istemmede, da vi var sprungne ud af vore senge. Det er en luftig og tillige for søfolkene meget indbringende sædvane, at de, som for første gang besejler dette hav, ved dette forbjerg skal dykkes og døbes i havet, med mindre de vil løskøbe sig herfra. For skibsfolk, der lige så lidt frygter for havet som for det faste land, er det en ringe ting. De tager den unge sømand eller soldat, slynger et tov under armene på ham, hejser ham op til skibssraen og sænker ham så tre gange i havet og trækker ham op igen. Konstablen gik til gesandten og fortalte ham venligt om deres gamle sædvane. Han fik en god drikkeskilling af ham, og enhver af os, der var i hans følge, gav en daler.

Da vi kom ud for Helsingør, kastede kaptajnen anker og sendte en båd til kommandanten, thi uden hans tilladelse tør man ikke nærme sig fæstningen. Da denne hørte om den franske gesandts ankomst og tillige så vore flag og vimpler vaje i det fjerne, lod han straks en rød fane hænge ud på fæstningen. Da kaptajnen så denne og fik tilladelse til at nærme sig, lod han tredive kanoner affyre, hvorpå fæstningen svarede.

Gesandten gav imidlertid soldaterne og skibsfolkene en foræring på 200 daler, og kaptajnen, en vakker og ærlig mand, en guldkæde med et portræt af den allerkristeligste (d.e. den franske) konge. Kaptajnen lagde sit sømandstøj og tog stadstøj på, hængte guldkæden på sig og betrak en båd med tyrkiske tæpper for at føre gesandten i land i den. Men kommandanten havde allerede udsendt en anden båd, som gesandten af høflighedshensyn benyttede. Den anden blev brugt til hans følge og hans bagage. Foran på skibet stod

Prospekt af Helsingør og Kronborg, set fra Sundet på Christian IV's tid. Efter Peder Hansen Resens Atlas Danicus.

den trompetér, som kongen havde givet gesandten med, og som lod en fransk sang klinge ud over Sundet, snart mod den sjællandske og snart mod den skånske kyst. Seks lange, raske rorkarle, der alle var klædt i ens røde jakker, roede os i stille vejr ind i havnen. Da vi steg i båden, affyredes igen alle kanonerne, og soldaterne gav ild. Der kom en stor mængde mennesker ned til havnen for at se os.

Vi blev af den, der mødte i kommandantens sted, (thi han havde selv podagra og kunne ikke, som sig burde, modtage gesandten) ført ind i et værtshus, som lå ikke langt derfra. Vi kom ind i et hus, som efter landets forhold var ganske net, og i hvilket fem vinduer vendte mod søen. Det var overalt prydet med skilderier, som nåede til loftet. Rundt om langs den panelede væg var der træbænke, som var belagt med bløde puder og derover med tæpper. Jeg beskriver dette så nøje, fordi alle huse er møblerede på samme måde. På to borde var udbredt de fineste mønstrede duge. På det ene stod et vaskebækken med en vandkande, og på det andet to sølvkander, den ene

med øl og den anden med vin. Ved siden af stod en dreng, der skulle skænke i, og hvis høflighed jeg ikke kan forbigå med tavshed. Da det forbavsede ham, at gesandten ikke drak, så tog han selv kanden, bar den hen til ham og tog sig selv en god slurk, som om han havde været en gammel bekendt af gesandten.

Den øvrige tid af dagen beså jeg byen. Den er af middelstørrelse, eller sandt at sige, lille. Gaderne er temmelig lige og brede, og husene er både udvendig og indvendig smukke, og næsten alle bygget af røde teglsten. Vinduerne er klare og af det reteste glas. De bliver vasket en gang om ugen. Dørene er forsynede med beslag, der rage frem i gaden. Under disse er der bænke at sidde på og billedstøtter, så de ligner kort-huse.

Mandfolkene er store og velvoksne, fruentimmerne nette og velskabte. De har blå øjne, blondt hår, hvid og sart farve og en rank slank skikkelse. Og da de tildækker deres bryst med linned og skyr selskab med mandfolk, så ligner de vore nonner. De bærer i reglen, ligesom kvinderne i Meaux i Frankrig, fløjshuer på

Mørke skyer synes at trække sammen over sundtoldsstaden Helsingør. På reden har flere handels- og orlogsfartøjer kastet anker. Maleri af ukendt kunstner fra 1600-årene. Marienlyst Slot.

hovedet, næsten af form som en halvmåne. De bærer silkeklæder (jeg taler om de fornemme) og tager, når de går ud, en kappe på, som ikke adskiller sig meget fra den, mandspersonerne bærer. Når de hilser de forbigående, hvad de sjældent gør, så bøjer de sig ikke eller nejler, men de svarer blot med et kys på hånden eller med en ringe bevægelse af læberne.

Kronborg, et stærkt befæstet og temmelig smukt slot, *hænger sammen med byen!* Lige over for i Skåne ligger et andet slot ved navn Helsingborg, og mellem dem er det smalle og berømte stræde ved navn Sundet, som man må passere, når man vil sejle fra Nordsøen ind i det baltiske hav, eller igen vil tilbage. Kongen af Danmark kan efter behag åbne og spærre dette pas, og derfra hidrører de store indkomster, han hæver der.

Den dag spiste vi ellers tidligt til aften, og gik tidligt i seng. I vort kammer var tre senge på rad, der li-

gesom dannede et langt skab. De var forsynede med meget hvidt lintøj og mange fjer, så at man ikke kunne sove på grund af deres alt for store blødhed og deres alt for store varme, der fremkaldte en prikken og kløen i huden. Desuden bruger danskere i stedet for madras, også ved sommertide en overdyne med dunfjer, af hvilken jeg var nærved at blive kvalt. En anden ubekvemmelighed ved disse senge er, at de er alt for korte, så at man snarere kommer til at sidde end til at ligge i dem. Stuepigerne bærer lange klæder af lærred, næsten som de tjenende Karteusernonner.

Den 5. august:

Jeg havde meget ønsket at komme ind i lutherske kirker, og jeg har også under hele min rejse omhyggeligt betragtet alt, hvad der foregår i dem, skønt gesandten af fromhed og særlig kærlighed mod mig frarådede mig omgang med slige folk. Men det kan jeg oprigtigt forsikre, at deres

lære og livsvandel har opvakt nogen tvivl hos mig.

Deres kirker, som førhen har tilhørt katolikerne, er kun forskellige fra vore herved, at de små altre er afskaffede og kun de store bibeholdt. Men i Sverige og Tyskland er de små altre mange steder blevne stående, overtrukne med klæde eller tæpper, som om der blev læst messe den dag i dag. I kirkens halle står også endnu de kedler, som man har brugt til vievand og alle malerier og indskårne billeder af helgener findes her fremdeles.

Den første kirke, jeg så, var en dansk. Jeg bemærkede da straks en ligsten – og jeg tog ikke fejl – at her var udsat et vist beløb årligt for skoledrengene, som derfor skulle bede og synge i kirken hver morgen. Dette smager visselig stærkt af den katolske religion. Hvor meget end Luther har anstrengt sig derfor, har han ikke kunnet udrydde den hos menneskene dybt indgroede og ligesom medfødte mening, at hvad der her

Helsingør red i første halvdel af 1600-årene. Bag skibene ses Helsingør by og Kronborg. Yderst til højre skimtes Helsingborg og Kärnan. Efter maleri af ukendt maler. Helsingør Kommunes Museer.

på jorden sker i den afdødes navn og for hans skyld, kommer ham til gode. – Kirkegårdene i Danmark ligner fuldstændig vore, på nogle grave står der også krucifikser.

Den 6. august:

Gesandten lod i sit kvarter opstille et alter og lod læse messe, hvilket ikke er sket i Helsingør i de sidste 100 år på katolsk vis. Thi lutheranerne holder også messe på deres vis, to tre gange om ugen, og den er ikke meget forskellig fra vor. – Samme dag kom Peter Wibe, kongen af Danmarks agent i Frankrig, til Helsingør. Han var kort forud vendt tilbage fra Paris. Han overbragte gesandten en kompliment fra sin konge, forblev bestandig hos os, så længe vi var i Danmark og gjorde os mange tjenester.

Den 7. august:

Frantz von Cracs, hollandsk agent i Helsingør, forlangte at tale med gesandten. Han har 30 år i rad vareta-

get sin republiks interesser hos forskellige fyrster, og selv hos kongen af Spanien. Gesandten, der forstår at skatte slige folk, indlod sig derfor i en lang samtale med ham.

Den 8. august:

Gik vi udenfor byen at spadsere for at trække frisk luft, men gesandten blev hjemme. Vi gik op på den høj, som er tæt foran byen ved de kongelige stalde. Vi satte os da til adspredelse ned og nogle af os skød imidlertid fugle ved standen. Vi så da to, som jeg tror var hollandske sømænd, som på grund af en ordstrid trak knivene mod hinanden og lem-læstede hinanden ret grusomt i de andre søfolks nærværelse og næsten for vore øjne. Den ene fik et stik i øjet og den anden et i armen. Derpå løb de igen begge til deres skibe, som lå ved kysten; dog måtte han, som var såret i øjet og måske dødeligt, ledes af sine kammerater. Gå nu, I fornemme franskmænd, og ros Eder af Eders mod til at duellere! Hos andre

folkeslag gør matroser, værtshusholdere og staldkarle Jer rangen stridig. Thi slige kampe udkæmpes såvel på stedet, hvor klammeriet opstår, som også på grund af forud fattet had og efter ordentlig tilsigelse af tid og sted.

Den 9. august:

Gik vi ud at spadsere i den kongelige have udenfor byen (d.e. Marienlyst). På en høj i den står et lille lysthus med et eneste værelse, hvorfra man har en yndig udsigt over havet og byen. Der lå en velskreven Kristian den 3's historie i manuskript, og denne konges portræt fandtes også ophængt her. Formodentlig har han bygget lysthuset.

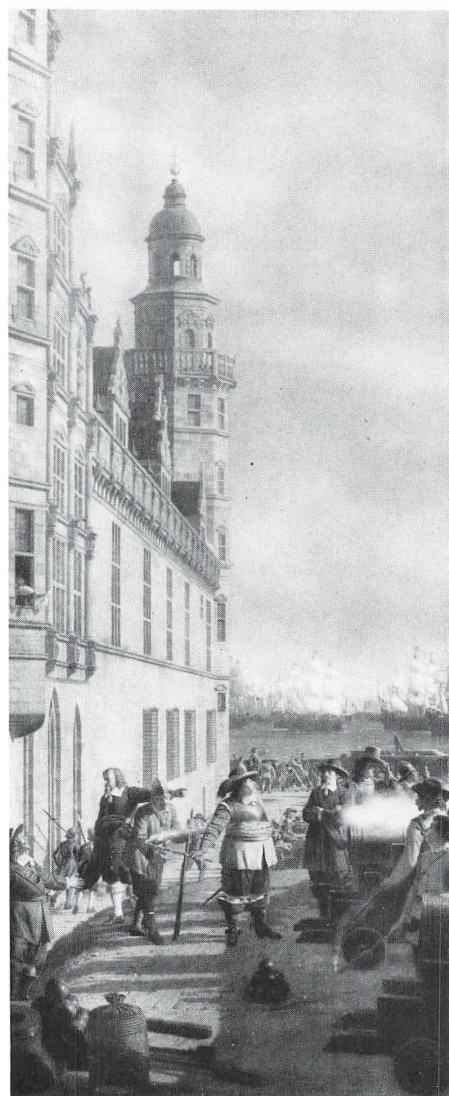
Mod aften gik jeg ind i den tyske kirke, som præsten Thomas Lund, der var født i Flensborg, lod åbne for mig. Jeg fandt her alt som i vore kirker og så endog den hellige Treenhed malet på bagsiden af et krucifiks, nemlig Gud Fader som en olding med udstrakte arme, den helli-

ge ånd i skikkelse af en due, og Kristus, som han står bundet under sine pinsler.

Den 11. august:

Fredag. Jeg går tillige med gesandtskabets præst i begge kirker og hørte på prædikenerne. Den danske præst havde flest tilhørere, men vi hørte ikke længe på ham. Vi blev hos den tyske præst Thomas Lund, der var en ganske veltalende mand og talte meget tydeligt, men noget heftigt. Efter prædikenen istemmer tre

Efter 19 dages belejring i september 1658 blev Kronborg erobret af de svenske tropper. På billedet affyrer den svenske konge, Karl X Gustav det første skud mod en nederlandsk hjælpeflåde på vej gennem Øresund. Litografi efter maleri af Heinrich Hansen ca. 1880.

drenge Kyrie Eleison. Det øvrige blev sunget på tysk, men uden tilbedelse af helgenerne. Musikken og hele menigheden svarer. Deres sang er hverken ubehagelig eller uharmonisk. Efter litaniet, træder den præst, som har prædiket, ganske stille hen til altret, folder sin kjole, svinger den omkring sig (thi således skrider deres præster frem), og synger knælende to eller tre vers, som menigheden besvarer med Amen. Herefter vender han sig til menigheden og synger stående en bøn, ved hvis slutning han med tre fingre gør korsets tegn for folket. Derefter synger skoledrengene endnu noget, og så er gudstjenesten forbi. Vort gesandtskabs præst gik hen til den hellsingørske præst og talte med ham om forklaringen af ordet Sakrament. Denne beråbte sig på sine bøger, da han ikke straks kunne finde svar. Vi gik så atter hen til ham om eftermiddagen og talte med ham tre timer i træk.

I hans studereværelse var der billeder af den Hellige Jomfru, af ærkeenglen med Augustius sprog, af Kristus, som han uddriver de handlende af templet, ligeledes portrætter af kongen af Danmark, Luther og Melanchton. Grunden til at talen faldt på læsningen af Den Hellige Skrift var, at præstens datter, en ganske net pige, stod bag sin faders stol og rakte ham græske, latinske og tyske bøger fra hans bibliotek. På bordet stod der et krus med øl, hvis låg bar en latinsk indskrift: Guds forsyn er mere end lykke.

Samme dag skrev jeg til Paris, og sendte brevet med en købmand fra Rouen, der kom fra Danzig.

Den 12. august:

Jeg beså mange private huse, som var meget nette og gennemgående prydede med pæne skabe og chatoller. Man finder der overalt det fineste lærred, og det undrede mig, at jeg også traf dette i barberstuer, hvor kun håndværkere og daglejere kom,

da der dog ikke er overflod af hør og hamp i dette land. Jeg har ikke i noget land truffet større og renere sen gelagen.

Den 13. august:

Søndagen tilbragte jeg med forskellige besøg. Efter aftensmåltidet besøgte gesandten fem artige fruentimmere, som var hos resident Wibe i et hus nær ved gesandtens logi. Der var blandt dem tre døtre af den kongelige tolder David Lou, den fjerde var Wibes svigerinde og den femte var ualmindelig smuk og ganske voksen. De var alle af borgelige familier, men så belevne og velklædte, at vi ikke har fundet dem bedre siden. Det er komisk at se ligesom stumme personer tale med hinanden og forklare sig med vink og tegn, som dog ikke kan slå til. Således var vor hele samtale med fruentimmerne, thi vi kunne ikke forstå et ord eller en stavelse. Man hilser dem ikke med kys, men blot ved håndtryk. Men hvis man er i slægt med dem eller meget nøje kendt med dem, hilser man dem ofte med kærtegn. Fruentimmeret lægger da sin hånd på mandspersonens arm, næsten til brystet og lige så gør igen mandspersonen ved fruentimmeret, dog således at ærmerne af underklædningen er imellem, hvilke især hos fruentimmeret er så snævre, at man ikke kan få fingeren ind under dem i berøring med huden. Ellers afviser det herværende fruentimmer al kærlighed ved sin alt for store alvor beskedenhed og betager en ethvert håb om enhver anledning til fortrolighed. De stiller ikke garn for den forbipasserendes øjne. Man mærker intet liderligt væsen i deres gang og deres måde at føre sig på. De blotter ikke brystet, de kruser heller ikke håret, ja, de lader det ikke en gang komme til syne. Derimod smykker de deres huer med juveler og bærer guld- og sølvbælter besat med ædelstene. Kort sagt, de er meget nette. Hjemme lader de sig ikke se i sove-

kamrene, som vore fruentimmere gør, men i spisestuerne, og medens vore modtager deres besøg i kabinetterne, så byder de danske og tyske fruentimmere den fremmede til bords.

Vore fordrive tiden for de fremmede med spøgefulde og opvakte samtale, undertiden også med sang og strengespil, og de, som ikke er så dygtige, med terninger og kort. Disse derimod sætter ølkander på det bare bord og drikker deres gæster til. Og de danske piger er straks ved hånden for igen at fylde de tømte bægre. Dog må jeg i sandhedens interesse indrømme, at jeg aldrig har set en ærbar kone drukken. De, jeg taler om, lagde konfekt i gyldne skåle for gesandten, som de satte øverst til bords. Han underholdt dem til gengæld med sin musikants sang og spil.

Den 14. august:

Om middagen rejste vi fra Helsingør over land til København.

Den storhedstid, Helsingør oplevede under Christian IV, blev fulgt af en hundredårig tilbagegang, hvor krig og farsoter hærgede byen. Med den livlige tilstrømning af fremmede var byen ofte udsat for pestagtige epidemier, og når sundtrafikken i krigstid aftog, blev byen ramt hårdt økonomisk.

Krigen mod Sverige 1658-60 fik alvorlige følger for byen. Den blev ikke alene hjemmøgt af Carl X Gustavs grådige tropper, men mange af byens huse og gårde blev slemt medtaget ved den 19 dage lange belejring af Kronborg. Værst gik det ud over de østlige og nordlige karreer, der synes at være blevet lagt helt i ruiner.

Indtil fredsslutningen i 1660 måtte borgerne endvidere lægge fadbur til de svenske troppers underhold, udføre omfattende fæstningsarbejder ved Kronborg samt genopbygge det delvis sønderskudte slot og endelig udføre kraftigt forøget færges-

En byport på Christian IV's tid. Udsnit af stik efter Pufendorff, visende Karl X Gustavs afrejse fra Helsingør efter Roskildefreden 5. marts 1658. Til højre det store tårn på Kronborg.

tjeneste uden nogen form for vederlag.

Trods den hårde medfart besad Helsingør tilsyneladende fortsat en betydelig vækstkraft, men byen nåede dog ikke helt at overvinde tilbagegangen inden udbruddet af Skånske Krig i 1675. Byen blev ikke direkte krigsskueplads, men led formentlig alligevel et alvorligt knæk i disse år. I alle tilfælde tales der i 1680'erne om byens økonomiske tilbagegang og om et faldende indbyggertal. Som årsag angives de omfattende transporter og overførsler til Skåne, som byen var blevet pålagt under krigen, byens mange skattefrie borgere, og her tænkte man især på de ikke så få indvandrede skåninge, og

endelig den tyngende indkvartering.

Kronborg var med afståelsen af Skåne efter den forrige krig blevet grænsefæstning og måtte som sådan have en større garnison selv i fredstid til byrde for byen og dens indbyggere. Men nok så vigtig i denne sammenhæng har udviklingen i sundtrafikken været.

De langvarige søkrige, som i 1600-årenes slutning og 1700-årenes begyndelse prægede Vesteuropa, har virket hæmmende på sundtrafikken – byens livsnerve. Helsingør oplevede ganske vist på grund af Danmarks neutrale stilling i den phalziske arvefølgekrig (1688-97) en vis handelstravlhed, men den det var kun et forbigående opsving.

Lysthuse i Nordsjælland

Af Mona Rasmussen

Der er næppe nogen egn af Danmark, der har eller har haft flere lysthuse end Nordsjælland.

Disse småhuse er sjældent særlig bestandige, og de efterlader sig ikke mange spor. I samtiden påkaldte de sig heller ikke stor opmærksomhed. Kun af og til får man et glimt af dem på et billede, i litteraturen eller i et historisk kildeskrift.

Det ligger i selve navnet lysthus, at det er en bygning til fornøjelse, frigjort fra det nyttige og det praktiske. Det forudsætter et vist overskud og giver spillerum for fantasien.

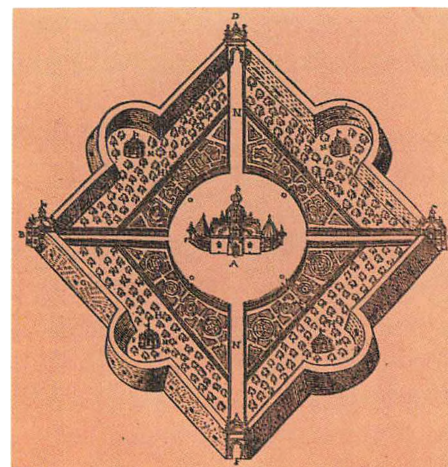
Med lysthus menes her en lille havebygning, som kun er beregnet til midlertidigt ophold. Dermed udelades lystslotte, sommervillaer og landsteder, som alle var udstyret med bekvemmeligheder til længere tids ophold.

Både ved de kongelige slotte og enkelte andre steder var der lysthuse

i renaissance og barokken. Men den mangfoldighed, som idag falder ind under betegnelsen, stammer især fra den landskabelige eller romantiske have – ja står til en vis grad som symbol herpå.

Det følgende er ikke nogen systematisk gennemgang, men spredte billeder af lysthusets historie. De fleste er naturligt nok fra dets glansperiode, og da de mest iøjnefaldende tiltrak sig den største opmærksomhed, er det dem vi kender bedst.

Schweizerhuset ved Sorgenfri, opført omkring 1800 efter tegning af Nicolai Abildgaard, ligger endnu på sin bakketop tæt ved Kongevejen. Foto, MR.

I Tycho Brahes »Epistolæ astronomicæ« fra 1596 ses en plan over haveanlægget ved Uranienborg på Hven. I de fire halvrunde fremspring står små lysthuse eller pavilloner. Det er en af de ældste afbildninger af danske lysthuse vi kender.

Da de ældste lysthaveanlæg som regel tilhørte kongehuset og adelen, er de fleste eksempler fra før 1750 hentet fra disse haver.

På en plan fra 1596 over Uranienborg på *Hven* ses tydeligt fire små lysthuse, symmetrisk placeret i halvcirkelformede fremspring i den omgivende vold eller mur. Det var tilsyneladende åbne pavilloner med flag på toppen, og de har nok mest været til dekoration.

Udover denne funktion som dekorativt element i haven, tjente lysthuset to formål – nemlig at være ramme om utvungen selskabelighed med lette måltider eller at være en slags tilflugt for den, der gerne for en stund ville være fri for verdens tummel.

Til de sidste hørte sikkert lysthuset *Dejligheden*, som Frederik IV's gemalinde, dronning Louise, havde ladet bygge på en pynt i *Sjælsø*. Det var et ottekantet hus – 5-6 alen på hver led – og man steg ned til det ad en trappe i skrænten. Når dronningen drak the her med enkelte udvalgte, var huset indvendig smykket med løv. Efter dronningens død i 1721 benyttede Christian VI og Sophie Magdalene af og til huset, men ef-

terhånden forfaldt det, og i 1739 blev det revet ned.

Dejligheden var ikke dronning Louises eneste tilflugt. Hun ejede også *Rungstedgård*, hvor hun på en lille ø – Louisenholm – lod anlægge en have omkring et lysthus. Hvor længe lysthuset stod, ved vi ikke, men det synes at være forsvundet før 1754.

Ved *Fredensborg* byggedes i 1738 to ottekantede bindingsværkslysthus med spidst tag og kugle på toppen. De havde navne efter deres farver og kaldtes således det blå og det gule lysthus.

Fra en lidt naiv tegning på Rosenborg, udført af Adam Edward Willars, og fra en damaskvævet serviet

(se side 27 i denne udgave af »Folk og minder fra Nordsjælland«) kendes endnu et ottekantet lysthus ved *Fredensborg*, nemlig den såkaldte *Eremitage*, som lå ude i Esrom Sø. Den var omgivet af en bro, hvor man kunne stå og fiske. Huset lå oprindeligt et andet sted i haven, men blev i 1722-23 flyttet til pladsen i søen.

Ved *Hirschholm* lod Christian VI og Sophie Magdalene straks efter deres Norgesrejse i 1733 opføre et lysthus – *det norske hus* – på skrænten vest for søen. Det »norske« var dog så som så – først inde i huset kunne man se, at det var et bjælkehus. I det ydre var huset indpasset i stedets overordnede barokstil. Men beliggenheden på skrænten og den

omgivende beplantning skulle vel hjælpe illusionen på vej.

Fra en lidt senere tid end disse eksempler kan man af og til finde lysthuse omtalt i mere almindelige haver. Et inventarium fra 1760 over *Rungsted Kro* gennemgår også haven, hvori opregnes adskillige sjældne planter, og undervejs passerede man et lysthus, som dog ikke beskrives nærmere. Det kan enten have været et rigtigt hus eller en løvhytte af klippede træer, som også blev kaldt lysthus.

Ved *Rygård i Gentofte* ved vi derimod med sikkerhed, at man i 1768 havde et lysthus af »skaarne Brædder«. Det fremgår af en taksationsforretning.

Det kinesiske lysthus i parken ved Brede hovedbygning. Huset stammer fra Dronninggård og dr.phil. Tove Clemmensen har i sin bog »Kina og Danmark« gjort rede for dets historie. Foto, MR.

Som sagt var kongerne de første til at bygge lyststeder i Nordsjælland. Men navnlig efter 1660 fik adelen, som i kraft af enevælden var blevet knyttet nærmere til hoffet og derfor var nødt til at opholde sig i København en stor del af året, også brug for lystgårde eller landsteder til erstatning for herregården, som måske lå langt væk. De byggede, ligesom kongerne, gerne i Nordsjælland. Senere – i sidste halvdel af 1700-tallet – blev det almindeligt, at også storkøbmænd og andre, som tjente godt i denne blomstrende handelsperiode, købte eller byggede landsteder.

Dette byggeri faldt i store træk sammen med fremkomsten af den landskabelige eller romantiske havestil, som først foldede sig ud netop ved landsteder som Dronninggård og Enrum, men efterhånden også underlagde sig mange af de gamle regelrette haver, der var præget af symmetrisk orden.

Den romantiske have skulle tale til følelserne og være afvekslende for at fremkalde skiftende stemninger. Hertil bidrog en lang række haveelementer som broer, grotter, hytter og mindestøtter samt lysthuse, der nu gerne skulle have et symbolsk indhold og dertil spille sammen med terrænet og beplantningen. Der var derfor forskellige typer af lysthuse – templer, norske huse, schweizerhuse og kinesiske huse – og det var ikke ualmindeligt, at der i den samme have var flere typer.

Chr. Elling skriver i »Den romantiske Have«: »Det fornemste Lysthus er Efterligningen af det antikke Tempel«. Han regner med to slags, langtemplet og rundtemplet. Langtemplet kendes gerne på sin trekantgavl og har ofte et åbent søjleparti i fronten. Rundtemplet var blot en søjlebåren kuppel.

W. A. Müller har i 1767 lavet et prospekt af *Marienlyst*, hvor man ser et rundtempel på bakken bag slottet. Templet var tegnet af den

franske arkitekt Nicolas Henri Jardin, som omkring 1760 også havde tegnet en plan til omlægning af haven. På prospektet står templet i baggrunden, så detaljerne træder ikke klart frem. Det gør de derimod på en tegning, ligeledes af N. H. Jardin, til et lignende rundtempel, som i 1763 blev bygget på Tusinddalerhøjen i *Fredensborg Slotshave*. Her ser man på nært hold et lille tempel med korinthiske søjler, kuppeltag og vaser på gesimsen. Åbningerne mellem hvert andet søjlepar er udfyldt med treillageværk – krydslister – mens de øvrige fire åbninger er frie.

Rundtemplets berettigelse lå naturligvis i den virkning det gjorde – som »hus« betragtet var dets værdi begrænset til at skærme en skulptur eller en udsigtsplads.

Et eksempel på et norsk hus finder vi på *Sophienholm*, hvortil Constantin Brun i 1790'erne bestilte et bjælkehus direkte fra Norge. Det omtales både af Friderike Brun og af Johan Ludvig Heiberg, men det bedste indtryk af husets rolle får man af nogle få linjer i »Sophienholmsbrevene« af Nicoline Hammerlef: »Her drak man Fødselsdagschokolade om Formiddagen, her blev der læst højt, og her øvede Ida sine Attituder. Her drak man The med Arveprinsen og Caroline Amalie, og her flygtede man hen, naar Sophienholm blev for overlæst med Gæster«. Det bræddeklædte hus står endnu i haven ved Sophienholm.

Ikke langt derfra, ved *Sorgenfri*, står et andet norsk hus, som prins Christian Frederik, den senere Christian VIII, lod opføre der i 1808 efter tegning af Nicolai Abildgaard. Disse norske huse skulle naturligvis tale om fællesskabsfølelsen med broderlandet, men efter 1814 fik de et vembedigt skær.

Både ved Jægerspris og Sorgenfri fandtes schweizerhuse i form af bindingsværksbygninger med stærkt udhængende stråtage. Zoologen Jo-

han (Hans) Severin Holten fortæller i et brev fra 1794 om et besøg i schweizerhuset ved *Jægerspris*, hvor han blev vist rundt i hele huset »som bestaar af en stor Stue og to mindre Kabinetter, af hvilke det ene især er meget smukt. Væggene ere malede med Blomster og Sommerfugle, hvilket ser nydeligt ud. – Det andet er mere simpelt, men ogsaa meget smukt. Desuden er her et lidet Køkken, hvor der koges Thevand for Herskabet«.

Schweizerhuset ved *Sorgenfri*, som stadig kan ses fra Kongevejen, blev bygget omkring 1800 efter tegning af Nicolai Abildgaard. Prins Christian Frederik fortæller i sin dagbog fra den 31. maj 1802: »Efter Bordet Kl. 6 gik vi ud, først en Tour igennem Dalen til Kilden, langs med Aaen og hen imellem Bakkerne, hvor Musiken var anbragt, til Schweizerhuset, hvor min Fader ventede Herskaberne, og hvor de drak The. Her vare mange Folk i Haven; af Nabolauget var her Oxholms og von Hemmerts og heele Långbye«.

Ved *Sorgenfri* var der også et kinesisk tempel, som den svenske jurist Thor August Odenkrants beskrev og tegnede, da han i 1806 besøgte stedet. Det var en åben, grå pavillon med røde søjler og svejft tag med a la grecque ornamenten. Mellem søjlerne hang der klokker på krumme bøjler. Templet lå ved bredden af Mølleåen, og Odenkrants fortæller, at han sad der, mens han tegnede slottets facade.

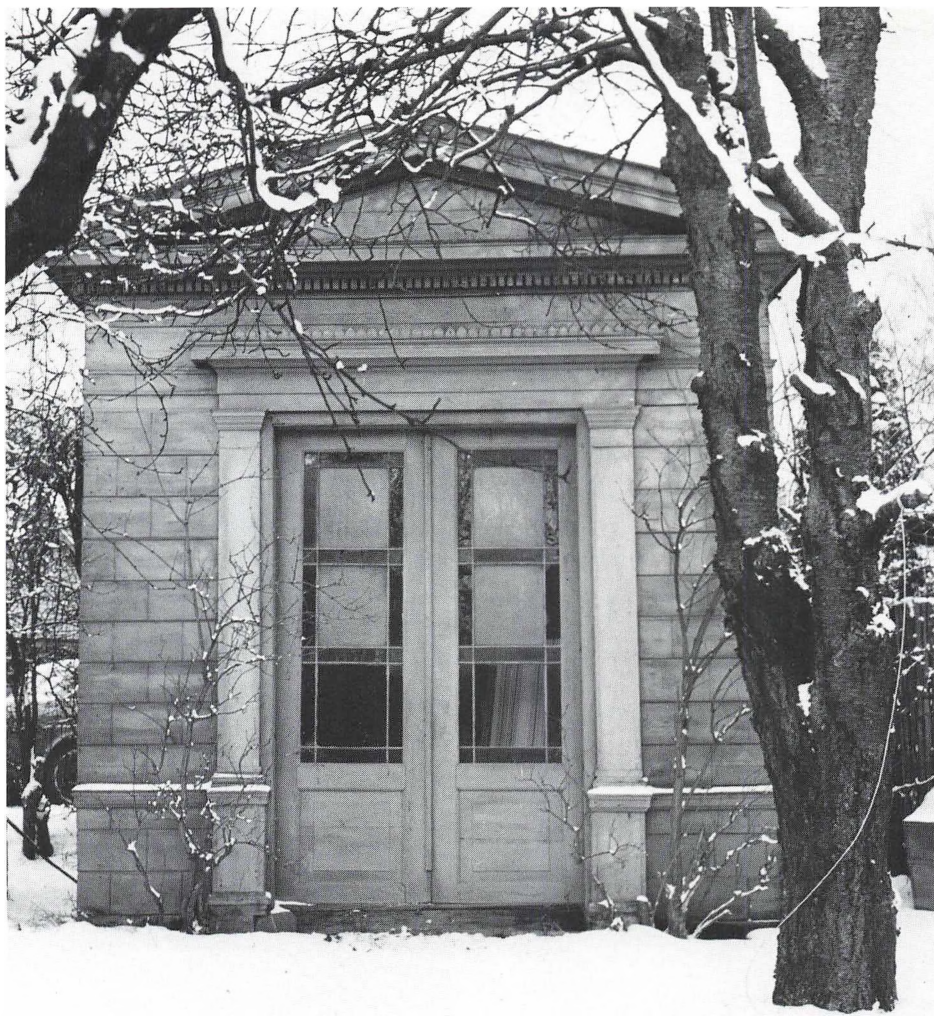
Den lille bygning kunne måske nok tale til fantasien om det eventyrlige Østen, men den var dog beskedent sammenlignet med andre kinesiske lysthuse, hvoraf Lauritz Engelstoft i 1797 så et særlig fornemt eksemplar i *Dronninggårds* have. Han beskrev det udførligt i »Mine Vandringer i Sjælland i Juni 1797«:

»Siden kommer man ned til den Deel af Søen, som omgiver Næssets nordlige Deel, og her finder man et

chinesisk Lysthuus med chinesisk Broe, Postamenter etc. Det er meget kostbart og vidner om Ejerens Rigdom. Bag Lysthuuset er Søen, og paa de øvrige Sider omringes det af en Kanal, hvorover gaaer en bueformig Broe paa chinesisk Maneer. Her træffer man et Spring-Vand, som er indrettet saaledes, at Straalerne springe ud af en Løves Tunge. Denne Idee er dog nok ikke meget skøn; havde Vandet sprunget ud af Munden, saa havde det dog været taaleligt. I øvrigt er Løven selv, hvis Bagdeel skiuler sig ind i Jorden, ret godt dannet, saa vidt jeg kunde see, af Blye. Man stiger et Par Trapper i Vejret, saa kommer man til Lysthuuset selv, der har en chinesisk Inscription over Døren; om det betyder noget, eller det blot ere Bogstaver som der ere satte af en, der ej forstod chinesisk, skal jeg lade være usagt – Foruden Vinduerne vare og Væggene heel omkring indlagt med smaae Glasruder i forskiellig Form. Inden i staae chinesiske Stole, og paa Væggene ere anbragte chinesiske Malerier. Lysthuuset har et Spiir i 5 Etager, behængt med Klokker – af Træe. Fra Lysthuuset gaaer en Broe lit ud i Søen, hvor man kan legge Baade til«.

Det her beskrevne lysthus findes endnu idag. Det blev omkring 1870 solgt eller foræret til direktør Frederik Owen, som opstillede det i sin villahave i Klampenborg. Herfra kom det i 1971 til Nationalmuseet, hvor det blev restaureret og ført tilbage til sit oprindelige udseende – kun klokkerne mangler. Det er nu opstillet i parken ved Brede hovedbygning.

Som landstedet var typisk for bebyggelsen i slutningen af 1700-tallet, blev helårsvillaen det i slutningen af 1800-tallet. Københavns voldsomme vækst og de forbedrede transportmuligheder flyttede jo byens grænser længere og længere ud. Såvel bøndergårde som landste-

Lysthus med tempelfront, fotograferet i 1969 i en villahave på Krogvej i Virum. Huset stod oprindeligt i haven ved Christiansminde, Strandvejen 15. Foto, Nationalmuseets 3. afd.

der blev udstykket til villagrunde.

Den landskabelige have var skabt til stor stil og kom bedst til sin ret ved slotte, herregårde og landsteder. Ikke desto mindre blev den i tillempet form overført til mange mindre haver, hvor der naturligvis ikke var plads til alle dens virkemidler. Man måtte vælge – og i villahaven valgte man ofte at lade netop lysthuset oplyse scenen bagest i haven.

Blandt disse lysthuse finder man dels de samme typer som før, dels nye småhuse, som ikke tynses af romantisk symbolik.

Af de gamle typer vil vi især hæfte os ved langtemplet, der i sin oprindelige form både var kostbart og krævede god plads. Når det alligevel

blev stamfader til en lang række lysthuse af mere beskedent format, skyldes det vel bl.a., at et åbent, men overdækket søjleparti danner en anvendelig terrasse.

Ved *Christiansminde* på Strandvejen byggedes, formentlig i begyndelsen af 1800-tallet, et lille lysthus med tempelforside og halvrund apsis på bagsiden af huset. Her stod det endnu i 1918, da det blev opmålt af »Foreningen af 3.die December 1892«. Senere blev det flyttet til en villahave på Krogvej i Virum, hvor Nationalmuseet fotograferede det i 1969. Her står det ikke mere – er det mon flyttet endnu engang?

Et andet lysthus i tempelstil stod endnu i 1920 ved en villa på H.A.

Fotografi af maleri, udført af F. L. Storch omkring 1860, af fabrikant Julius Emil Modeweg, der ses siddende midt i billedet, omgivet af 13 familiemedlemmer. Maleriet er brændt og kendes kun fra denne affotografering. Foto, Nationalmuseets 3. afd.

Clausensvej i *Gentofte*. Det stammede formentlig også fra tiden omkring år 1800 og var oprindeligt åbent i de tre sider. Senere blev det lukket med bræddevægge og isatte vinduer, men trekantgavlene og søjlerne røbede dets herkomst.

I sin mest beskedne form blev langtemplet til et lille firkantet træhus med fremskudt trekantgavl, båret af et par drejede stolper. Fantasier over dette tema står endnu i en del haver.

Fantasi præger i det hele taget mange lysthuse fra sidste århundrede. Fir-, seks- eller ottekantede huse

med kulørte glaser, tårne og ud-savede detaljer bringer tidens interesse for løvsavshusflid i erindring.

Ved hjælp af græstage skabte man »sæterhytter«, som det der så sent som 1903 blev tegnet af arkitekten Carl Brummer til *Carlsminde i Søllerød*.

En særlig type var naturtræshuse, som byggedes af utildannede grene med barken på. I forbindelse med et kegleformet tag af strå fik de præg af primitive hytter.

Endelig møder vi også i denne periode en lille klassiker, det lette hus af krydslist, som er kendt helt fra

renaissancen. De åbne vægge skulle lukkes af slyngplanter, og netop sådan ser vi det på billedet fra *Brede*, hvor familien omkring 1860 er samlet til søndagskaffe i lysthuset. Maleren har maget det sådan, at man også ser hovedbygningen, så lysthusets beliggenhed skal nok ikke tages alt for bogstavelig. Sådanne små, lette huse er vel ikke ligefrem indlysende til det danske klima. Fornuftens siger os, at de kun sjældent vil komme til deres ret, men de er alligevel så velkendte og så danske, at de næsten kan stå som indbegrebet af et »lysthus«.

Galejhavnen i Nivå

Af Hans Chr. Bjerg

Overarkivar ved Rigsarkivet Hans Christian Bjerg, som har et stort marinehistorisk forfatterskab bag sig, fortæller om det på en gang strålende og ejendommelige projekt, der imidlertid aldrig blev fuldført.

I Nivå Bugten ud for de store fredede arealer syd for det gamle teglværk skulle den danske orlogsflåde have haft en anseelig befæstet havn til galejer. Der blev arbejdet på denne havn 1753-67, men den løb i bogstaveligste forstand ud i sandet – og blev til sidst opgivet. Sporene efter dette ufuldendte projekt har på havbunden kunnet ses op til vore dage. Hvis projektet var blevet til noget, havde området ved Nivå set ganske anderledes ud i dag end det gør.

Baggrunden for dette projekt skal søges i det politiske modsætningsforhold til Sverige. Selv om Den store nordiske Krig var blevet afsluttet med en fredstraktat i 1720, så fortsatte der med under overfladen at være spændinger mellem de to nabolande Danmark-Norge og Sverige-Finland.

I Danmark fulgte man med stor interesse, hvad der foregik inden for

det svenske søforsvar. Galejen, krigsskibstypen, der roedes frem under kamp, var almindelig i Middelhavet, men havde aldrig rigtig slået an i de nordiske farvande. Danmark og Sverige havde i 1600-tallet haft enkelte galejer, og de var også i

stærkt begrænset omfang blevet anvendt under Den store nordiske Krig. Især var de blevet anvendt af svenskerne i forbindelse med forsvaret af deres østkyst og i den finske skærgård, hvor de gjorde fortrinlig fyldest. På denne baggrund var det naturligt, at Danmark opgav at bygge flere galejer efter 1720.

I 1740'erne trak svenskerne imidlertid galejer til deres vestkyst. Galejer blev stationeret på kyststrækningen op til den norske grænse, og i 1744 anlagde man ligefrem en galejhavn i Landskrona. Dette bragte den dansk-norske flådeledelse på andre tanker. Ledelsen af den dansk-norske flåde var på dette tidspunkt i hænderne på den dygtige greve F. Danneskiold-Samsøe. Han var vistnok ikke den store tilhænger af galejer, skønt han indså, at de var nyttige i det norske søforsvar, især hvis Sverige besad denne skibstype i

Galejhavnen i Nivå. En drøm, der aldrig blev til virkelighed. Den 27. oktober 1753 approberede Frederik V forslaget til defensionsværker, der skulle beskytte den også på tegningen viste galejhavn. Forslaget var udarbejdet af oberst og generalkvartermester Samuel Christoph Gedde. Kun selve havneanlæggets bolværk blev til noget, men der var ingen galejer at placere inden for disse. Rigsarkivet, Forsvarets Arkiver.

nærheden af de norske kyster. I 1745 foreslog Danneskiold-Samsøe, at der i Norge blev etableret en galejstyrke på 10 skibe. Hvis der skulle opbygges en styrke i Danmark, mente han, at denne skulle placeres på Holmen i København, hvor faciliteterne til dens vedligeholdelse i forvejen var tilstede.

Danneskiold-Samsøe indkaldte den franske skibskonstruktør Laurent Barbé i 1744 bl.a. for at få tilført nødvendig ekspertise vedrørende galejbygning. Barbés galej, kaldet »Jægersborg«, blev sat i vandet allerede i 1745, men viste sig iøvrigt ikke at være noget særlig godt eksemplar af denne specielle skibstype.

I forbindelse med tronskiftet i 1746 blev Danneskiold-Samsøe intrigeret væk. En af bagmændene var admiral Andreas Rosenpalm, der nu

overtog den øverste ledelse af flåden. Danneskiold-Samsøe's fratreden medførte forskellige afbræk i flådens udbygning, men i 1749 tog den nye ledelse galej-problemet op og fik kongelig approbation den 29. januar 1750 på, at der måtte anlægges en flådebase med galejhavn ved Staværn i Oslo-fjorden med navnet Frederiksværn.

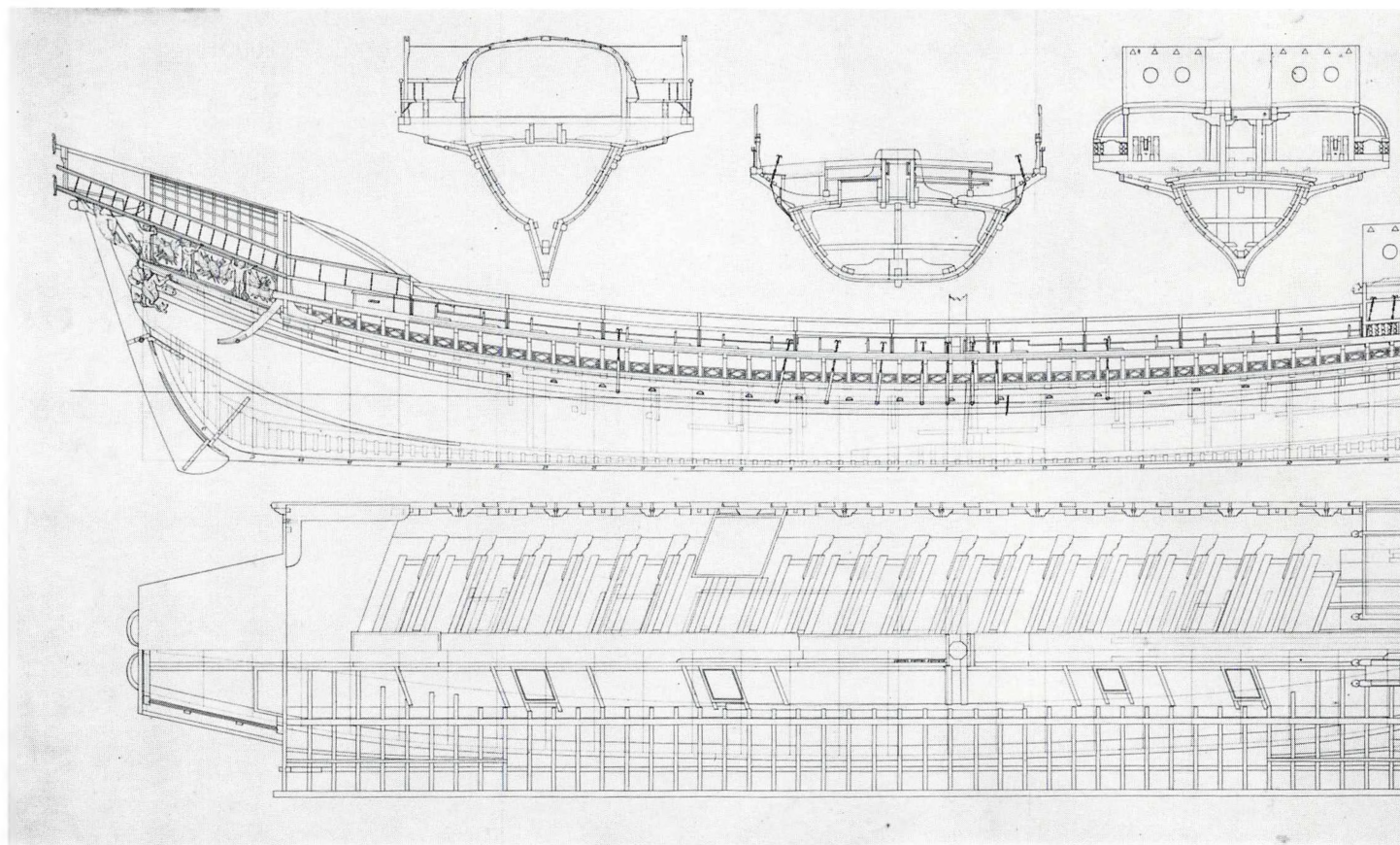
I 1751 byggede skibsbygmester N. Nielsen to nye galejer, som man heller ikke var tilfreds med, hvorfor flåden i 1755 fik indkaldt fem italienerne, der byggede galejen »Tønsberg« i 1756. Der var her endeligt tale om fagfolk. »Tønsberg« fungerede.

I mellemtiden var der sket det, at man i 1752 fulgte den påbegyndte anlæggelse af Frederiksværn op med at undersøge, hvor det ville være mest hensigtsmæssigt at an-

lægge en galejhavn i Øresund. Denne skulle udgøre et modtræk overfor de svenske galejer, stationeret i Landskrona. Det er i denne forbindelse værd at bemærke sig, at man i den danske flåde på dette tidspunkt kun rådede over nogle ganske få galejer, som der iøvrigt herskede stor utilfredshed med. Alligevel kastede Admiralitetet sig ud i et nyt stort projekt til en storstilet galejhavn.

Den 20. juni 1752 resolverede Frederik V, at der skulle anlægges en galejhavn mellem København og Kronborg. På grundlag af en nærmere opmåling og undersøgelse skulle dens nøjagtige placering bestemmes. Den 26. juni blev navigationsdirektør, kommandørkaptajn F. Weggersløf beordret til at lede disse undersøgelser. Det stod klart, at den nye galejhavn skulle befæstes såvel

Galejen var en fremmed krigsskibstype i nordiske farvande. Den blev dog i midten af 1700-tallet anset for at være velegnet til de svenske og finske skærgårde, ligesom russerne også anvendte denne skibstype i den østlige Østersø. Som modtræk til den svenske trussel planlagde Danmark-Norge omkring 1750 opbygningen af en større galejflåde med baser såvel i Norge som i Danmark. Den danske skulle placeres i Nivå bugten i Nordsjælland. Der blev dog kun bygget få galejer, og endnu færre af disse var vellykkede. En af disse, TØNSBERG fra 1756, hvis tegninger ses her, blev til under ledelse af indkaldte italienske skibsbygmestre. Rigsarkivet.

mod land- som søsiden. Derfor blev der hurtigt til projektet knyttet en ingeniørofficer, oberst Gedde.

Undersøgelsen mundede ud i, at der blev peget på to steder som mulige anlæggelsessteder. Det drejede sig om et område ved »Kronborg Teglgaard og Snedkerstenen« og »Bagkullen ved Nivaa«. Af de to steder blev Nivå anbefalet af Weggersløf og Gedde. Den 6. november 1752 fulgte kongen indstillingen, og Weggersløf blev beordret til at udarbejde en plan for selve havnen og Gedde til den tilhørende befæstning.

Danneskiold-Samsøe var ganske vist sat uden for indflydelse, men han sendte alligevel kongen et brev, hvori han advarede mod at anlægge en helt ny og speciel galejhavn – et brev, som Admiralitetet senere næg-

tede at have set. Der blev i hvert fald ikke taget hensyn til disse indvendinger. Den 16. december satte kongen formelt arbejdet i gang under Weggersløfs ledelse. Der blev samtidig bevilget 93.131 rigsdaler til det nye anlæg. Selv om tegninger og planer endnu ikke forelå, kunne man udmærket påbegynde en række nødvendige vandarbejder.

Bagkullen lå der, hvor Nive Å den gang løb ud i Øresund. Stedet for havnens placering kan idag lokaliseres ved at følge den lige linie fra Nivågård til vandet. I denne linie finder man to parallelle rækker af træer, stående umotiveret inde på markområdet. Disse har omkranset vejen, der udgjorde indkørslen til havneanlægget, og som førte direkte ud i havnen, der blev bygget op på pæle et stykke uden for strandkanten.

Selve strandområdet, som det var nødvendigt at inddrage ved havnens anlæggelse, tilhørte enkedronningen Sophia Magdalene. Hun overdrog det til Søetaten. Det var også nødvendigt at inddrage arealer i forbindelse med strandarealerne, og her lå birkedommer Lars Schives gård og overdrev i vejen. Som erstatning fik Lars Schive 1.660 rigsdaler som engangsbeløb samt en årlig erstatning på 72 rdl. og 32 skilling. Dertil kom dog, at der blev opført en kro uden for det inddragede område, som Lars Schive så fik i fæste i stedet. Med den øgede aktivitet i området var der måske alt i alt tale om en forbedring af den hidtidige birkedommers stilling, men ellers var bønderne omkring Nivå ikke særlig begejstrede for de kongelige planer.

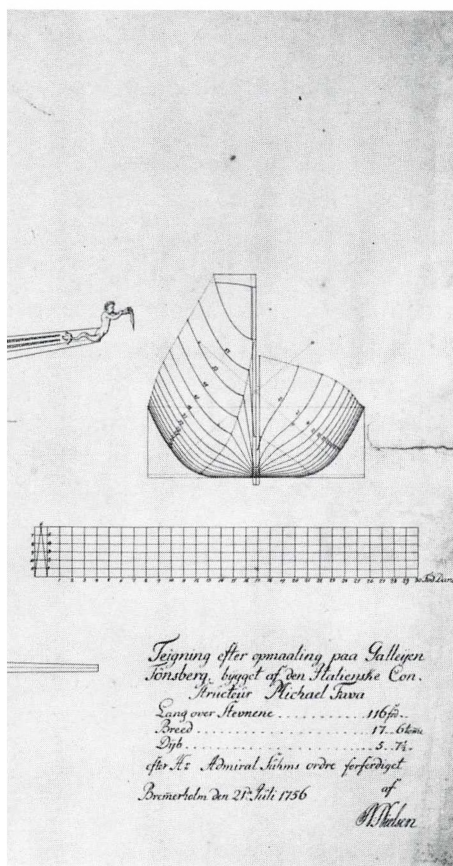
Den 7. april 1753 approberede kongen planerne til selve havnens anlæggelse. Geddes tegninger til befæstningsanlægget og de bygninger, som hørte til dette, blev approberet af kongen den 27. oktober samme år. I den kongelige resolution er der dog taget det interessante forbehold, at »Anlægget udsættes til beleiligere

Tiid«. Gedde blev senere beordret til at foretage ændringer i tegningerne bl.a. i henseende til at gøre projektet endnu større. Således var det en overgang tanken, at der i fæstningen skulle placeres en slags kirkesal oven på en af bygningerne. Den 23. september 1756 blev oberst Gedde fjernet fra ledelsen af fæstningsprojektet, og arbejdet blev overdraget til en indkaldt fransk ingeniørofficer, oberst de Longueville. Denne blev beordret til at forfatte nye planer og nye overslag.

Der var efterhånden blevet samlet en større arbejdsstyrke ved byggeriet og havnearbejdet. Således tilkommanderedes 160 soldater som arbejdsstyrke den 13. maj 1756, og den 5. maj 1757 yderligere 100 mand. Der blev udsendt mandskab og materiel fra Holmen til brug ved nedramningen af pæle og opmudring.

Selve havnearbejdet var skredet støt og roligt frem, og blev 29. oktober 1757 officielt erklæret for afsluttet. Galejhavnen var anlagt, men der manglede to væsentlige ting: en befæstning af havnen – og galejer! Omkostningerne oversteg på dette tidspunkt 100.000 rigsdaler. Med galejen »Tønsberg« havde man fundet en type, der fungerede, men der var så sandelig langt til, at man kunne tale om en galejstyrke i de danske farvande. Den nye galejhavn i Nivå var beregnet til at modtage 20 galejer. Det hele antog efterhånden karakter af en skandale, men det enevældige samfund forhindrede, at denne blev almindeligt kendt og diskuteret.

Byggeriet og planerne omkring det blev omgærdet med store hemmelighedsforanstaltninger. Der var jo tale om et militært anlæg, som var et modtræk overfor arvefjenden Sverige. Anlæggets nærmere indretning og kapacitet og øvrige formål måtte ikke komme fremmede magter til kendskab. Der var derfor ordre til at afvise alle uberettigede fartøjer, som nærmede sig havnen og

f.eks. søgte at ankre, ligesom der blev foretaget afspærring af det til havnen hørende landområde, således at man kun kunne komme i nærheden af eller til havnen gennem en port med vagt. Vi ved, at den sven-

ske gesandt i København, friherre von Engern-Sternberg med stor interesse fulgte bygningen af havnen. I 1760 vidste han, at det ikke var tanken at fortsætte byggeriet, og at galejstyrken, hvis den blev etable-

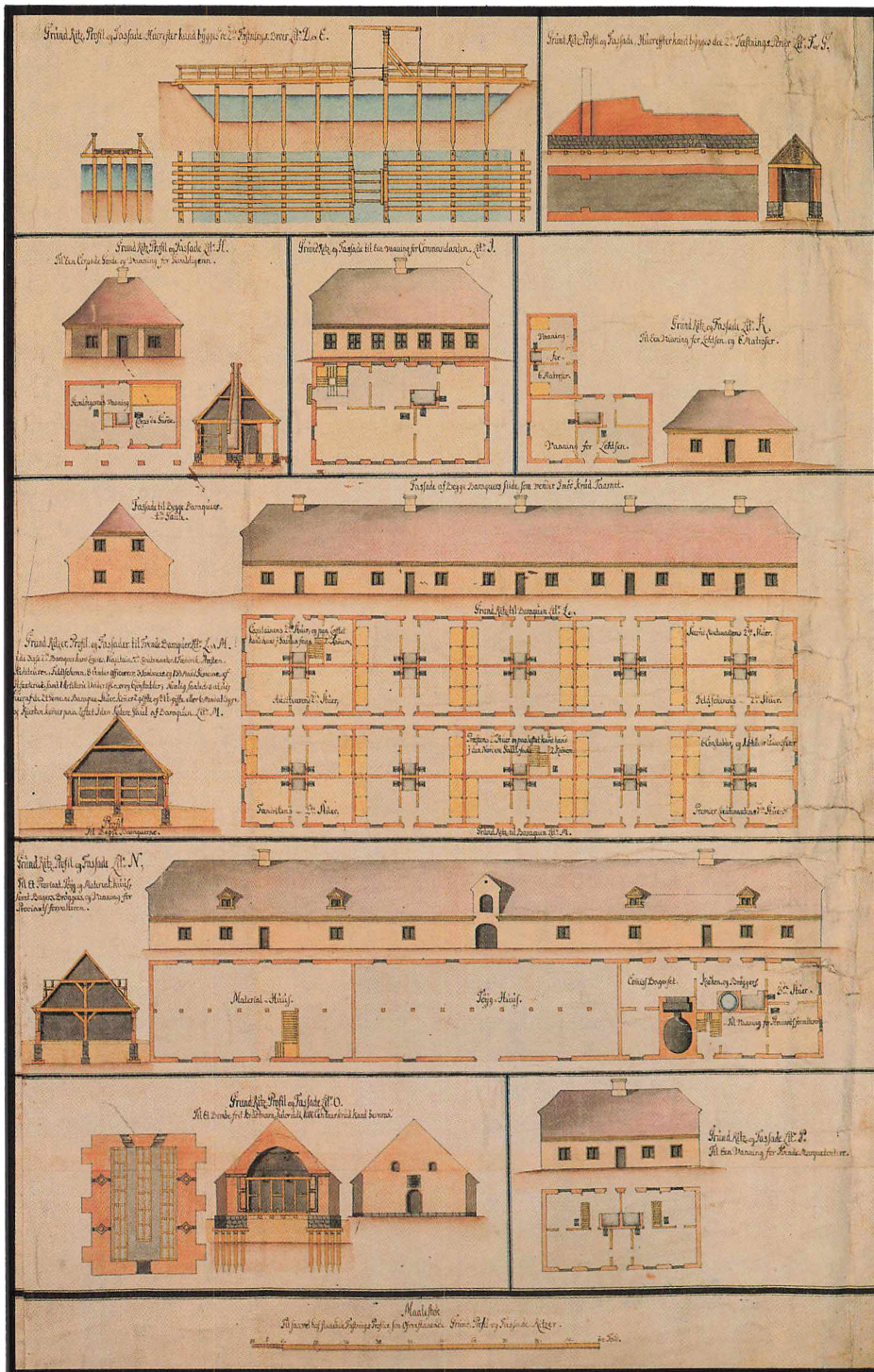
ret, ville blive forlagt til Helsingør.

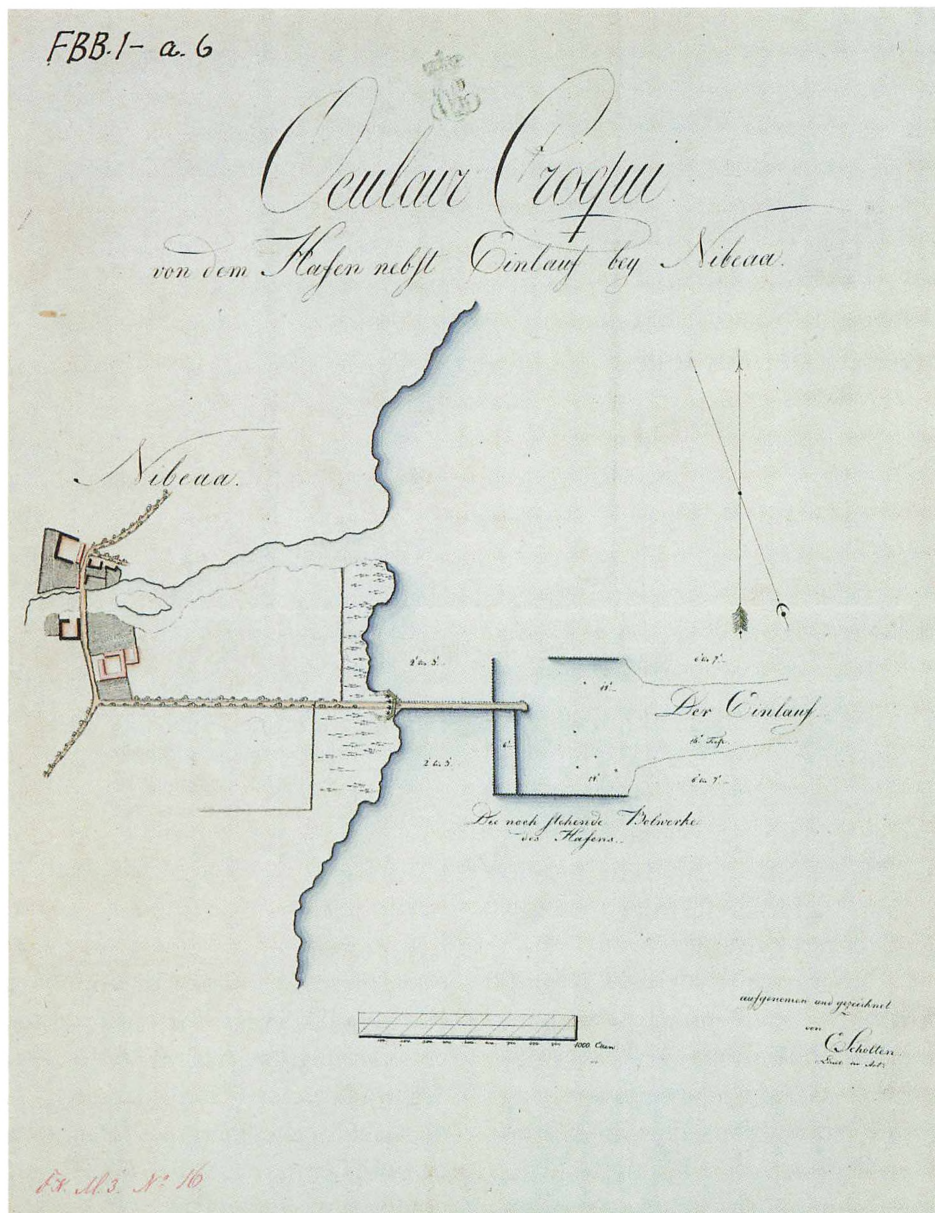
I årene efter 1757 lå havnen stort set ubenyttet hen, ligesom hele fæstningsområdet langsomt gik i stå. Der var dog kredse inden for flåden, som stadig mente, at galejer havde en fremtid i det dansk-norske søforsvar. Søofficeren M. G. Laub, der havde været med til at finde placeringen af galejhavnen i 1752, var i 1761 i Middelhavet, hvorfra han hjemsendte beskrivelser af de maltesiske galejer. Han blev derefter beordret til nærmere at studere galejerne i Middelhavet og sendte i 1763 yderligere materiale hjem. Dette gav ny inspiration til bygningen af denne fremmede skibstype. 1763-64 byggedes således tre nye galejer, og i 1766 færdiggjordes yderligere seks mindre galejer. Men dermed var det også slut med bygning af galejer i Danmark.

Måske har nogen håbet på en rehabilitering af Nivå Galejhavn, men et nyt moment hindrede enhver tanke om noget sådant. Ved tronskiftet 1766 kom Danneskiold-Samsøe tilbage og overtog ledelsen af flåden. Fra kulisserne havde han i de foregående 20 år nøje fulgt med i flådens forhold. Han var nu helt overbevist om, at galejer ikke var en hensigtsmæssig type i danske farvande, samt at skandalen i Nivå Bugten omgående skulle standses. Han havde i sin tid frarådet bygningen af en særlig galejhavn uden for København, og kendsgerningerne talte deres eget tydelige sprog til hans fordel.

I løbet af november måned 1766 tog Danneskiold-Samsøe fat på effektivt at standse galejprojektet i Nivå. Ved en henvendelse til Landetaten fik han konstateret, at der aldrig havde været afsat midler på dennes budget til at påbegynde eller endelige færdiggøre en befæstning af havnen i Nivå. Han henvendte sig derefter til Admiralitetet med en række skrappe spørgsmål. Admiralitetet blev spurgt, om det mente, at det var fornuftigt at opretholde ga-

Der skulle have været bygget et imponerende befæstningsanlæg i forbindelse med Nivå Galejhavn. Fra oberst Geddes forslag 1753 ses her tegninger til nogle af de mange bygninger, som befæstningen skulle rumme, såsom krudtmagasiner, materialhuse og beboelse for kommandant og soldater. Endvidere skulle der skaffes plads til en præst, en læge og lodsen inden for murene. Rigsarkivet, Forsvarets Arkiver.

Nivå Galejhavn kom aldrig i brug, og efter 1767 forfaldt havneanlægget. Denne tegning, en såkaldt »Oculaire Croquis« udført af sekondløjtnant i Artilleriet F. C. Emil v. Scholten, viser de sørgelige rester af det, der var tilbage af bolværkerne omkring 1805. Rigsarkivet, Forsvarets Arkiver.

lejhavnen, når der ikke var nogen befæstning af denne. Svaret fra Admiralitetet var benægtende. Videre spurgte Danneskiold-Samsøe, om selve placeringen af galejhavnen var hensigtsmæssig. Hertil svarede Admiralitetet, at det var den ikke, idet det ved en østlig hård kuling ville være nødvendigt at udhale galejerne fra havnen. Man ville derved blive sinket så meget, at de svenske galejer i Landskrona ville kunne nå at indtage positioner i Sundet og på Kø-

benhavns Rhed, inden de danske galejer ville kunne nå frem.

Danneskiold-Samsøes overvejelser blev forelagt i kongens råd den 10. december 1766, og den 21. januar 1767 resolverede den nye konge, Christian VII, at galejhavnen i Nivå helt skulle opgives. Da det var for kostbart at optage alle de nedrammede pæle og moler, besluttedes det blot at lade det hele ligge.

Den 20. maj samme år blev det hele foræret til kammerjunker Adam

von Lüttichau. Løse genstande, der hørte til på Holmen, skulle dog transporteres tilbage. Soldater og arbejdsstyrke blev trukket væk fra havneanlægget. Kun et par af opsynsmændene beholdt indtil videre deres gage. Danneskiold-Samsøe måtte af forskellige politiske grunde allerede gå af igen i oktober 1767. I denne anden embedsperiode blev hans vigtigste indsats nok standsningen af galej-projektet i Nivå.

Nivå Bugten gled nu tilbage i den stilhed, der havde hersket før 1752. I 1771 var der overvejelser i gang med hensyn til at gøre havnen til Karantæne-havn, for dog at få udnyttet de mange penge, der var ofret. Dette projekt blev ikke til noget, og i begyndelsen af det 19. århundrede byggedes en karantæne-station på Kyholm ved Samsø.

Under krigen 1807-14 blev havnen heller ikke anvendt, og anlægget led meget under mange tyverier af materialer, som de hårde tider fremprovokerede. Senere i det 19. århundrede etablerede Nivå Teglværk en slags anløbsbro i forbindelse med resterne af galejhavnen. Herfra blev der afskibet teglsten, en trafik, som dog ikke kunne betale sig, efter at kystbanen var blevet igangsat. I 1879 sløjfede godsejer Johannes Hage den tidligere havnevej, der gik fra Nivågård og ned til galejhavnen. Den tjente ikke længere noget formål.

Under besættelsen 1940-45 fik molerne en renæssance, idet man herfra sendte flygtninge til Sverige.

Idag er det næsten umuligt at se spor efter galejhavnen i Nivå Bugten. Få tænker vel på, at der her skulle have ligget en strålende krigshavn, befæstet såvel til lands som til vands. De mange penge, der blev sat i dette projekt, var i bogstaveligste forstand smidt i havet. Forudsætningerne for planerne var fra starten ikke tilstede, og må nok betragtes som et af den danske enevældes vildskud.

Øresundstelegrafen

Af Erik Housted

I krigsårene mellem 1801 og 1814 blev der etableret flere optiske telegraflinier i Danmark. En af de vigtigste var Øresundstelegrafen, som sikrede at kongen og krigsledelsen daglig kunne få aktuelle efterretninger fra det nordlige Sjælland.

I sommeren 1794 åbnede den første optiske telegraflinie mellem Paris og Lille, en strækning på ca. 230 km. Apparaterne var konstrueret af ingeniøren Claude Chappe (1763-1805) og bestod af en høj, lodret stamme, hvorpå var anbragt en bevægelig stang, som i hver ende havde en bevægelig arm. Ved snoretræk kunne armene og stangen sættes i forskellige stillinger, der markerede alfabetets bogstaver og tal. Ved hjælp af en kikkert blev ethvert tegn aflæst og gengivet af den næste station i rækken, indtil man havde stavet sig igennem hele signalet.

Opfindelsen, som fik navnet telegraf (af græsk: »fjernskriver«), vakte berettiget opsigt, og i flere europæiske lande indførtes snart lignende systemer, omend med apparater af afvigende konstruktioner.

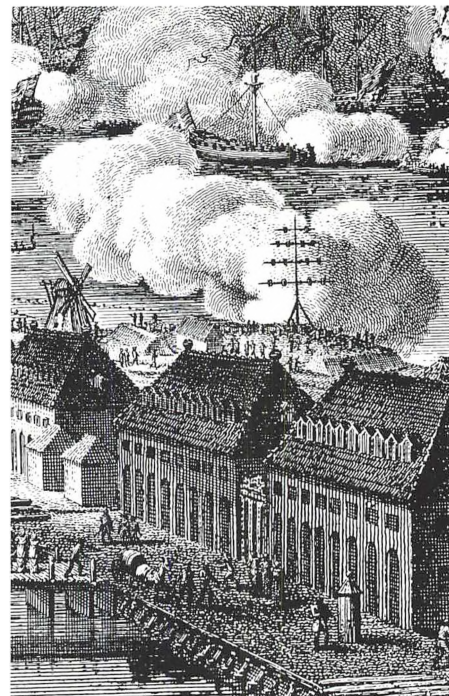
I Danmark tillægges kunstdrejer Johan Hinrich Dehsen i København æren for at have sendt den første telegrafiske melding med et af ham konstrueret apparat efter Chappes model. Det skete fra toppen af Rundetårn til Vesterport den 9. december 1794.

Der gik imidlertid flere år, før sagen påny blev aktuel i Danmark. Sagen var den, at et organiseret telegrafvæsen var alt for kostbart at op-

retholde i fredstid, men i marinens signalkommission arbejdede man på at udvikle et brugbart system, der kunne benyttes som led i forsvaret, bl.a. til at skaffe hurtige efterretninger om fjendtlige fartøjer i farvandet og ved kysterne.

I slutningen af 1799 fik et af kommissionens medlemmer, kommandørkaptajn Lorentz Fisker (1753-1819) et af ham udarbejdet forslag approberet. Fiskers telegraf bestod af en indtil ca. 25 m høj mast, hvorpå var anbragt fire lange ræer og en kort -. På ræerne var anbragt ialt 18 sejldugsovertrukne trærammer, som ved hjælp af snoretræk kunne bringes i vandret eller lodret stilling. Hver af klapperne var tillagt en fast talværdi, og ved at summere talværdien af de lodrette klapper, kunne man ved hjælp af en til formålet udarbejdet signalordbog omsætte summen af talværdierne til et ord eller sætning. Alle talværdier mellem 1 og 42.221 kunne udtrykkes.

Den første af Fiskers mastetelegrafer blev rejst i slutningen af 1800 på batteriet Qvintus ved Holmen, for at man der kunne opøve mandskabet og indhøste de fornødne erfaringer, og i løbet af de første måneder af 1801 blev tillige rejst to kysttelegraflinier: en nordlig fra Spods-

Udsnit af J.F. Clemens kobberstik efter C.A. Lorentzens maleri af Slaget på Rheden 2. april 1801, visende mastetelegrafen på Qvintus.

bjerg over Helsingør til Qvintus og en sydlig fra Ny Kro i Brøndbyvester langs Køge Bugt, over Stevns og Nyord til Sneglehøj ved Møns Klint. Linierne omfattede ialt 24 telegrafer, og til betjeningen hørte 64 personer, nemlig 3 overbestyrere, som var søofficerer, 10 litterære kandidater, 10 søkyndige eller styrmænd og 41 matroser. Anlægget kostede 15.000 Rbd., og dertil kom 330 Rbd. om ugen i drift.

I løbet af foråret blev der tillige anlagt en landtelegraflinie efter samme mønster fra Valby Bakke til Korsør, over Sprogø til Nyborg og derfra over Sydfyn og Als til Slesvig (Gottorp). I denne linie indgik de tidligere på året etablerede permanente telegrafer i Korsør, på Sprogø og i Nyborg, idet disse også blev benyttet i forbindelse med færgetrafikken. Landtelegrafen, bortset fra Korsør-Nyborg, blev nedrigget allerede i oktober 1801 for at genopstå i en kort periode - fra oktober 1805 til marts 1806 - og nu forlænget fra

Slesvig til Kiel, hvor kronprins Frederik opholdt sig i forbindelse med troppesamlingerne i Holsten. Hermed var landtelegrafens kortvarige æra i Danmark slut.

Kysttelegraferne kom derimod til at fungere med kortere eller længere afbrydelser frem til januar 1814. Udover de allerede nævnte linier på Sjælland blev i 1808-09 anlagt en linie i Storebælts sydlige del med stationer på Fyn, Tåsinge, Langeland og Lolland, og i 1810 anlagdes en linie fra Skagen til Helgenæs og derfra via Samsø til Kalundborg. I 1811 fulgte Bornholm efter. På alle disse senere linier blev der benyttet apparater, som af konstruktion afvigede fra Fiskers mastetelegraf.

Her vil vi imidlertid koncentrere os om *Øresundstelegrafen*.

Denne var bestemt til at skulle bestå af følgende stationer: Spodsbjerg ved Hundested, Harehøj på Melby Mark, Salgaard Høj mellem Raageleje og Tisvildeleje, Nakkehoved, Boderbakken ved Aalsgaarde, Kronborg, Sletten, Høje Sandbjerg, Fortunen ved Dyrehaven og Qvintus.

Da den engelske flåde den 21. marts 1801 blev observeret i Kattegat, var linien endnu ikke færdig og i alt fald ikke fuldt bemandedt, bl.a. er det tvivlsomt, om de førstnævnte tre stationer overhovedet var oprettede.

På dette tidspunkt havde der fra svensk side i nogen tid været arbejdet på at etablere telegrafforbindelse mellem Helsingborg og Kronborg. Den alsidige svenske embedsmand Samuel Niclas Edelcrantz (1754-1821) havde allerede i 1794 konstrueret en telegraf, som det samme år kom i funktion i og omkring Stockholm, og i februar 1801 fik han ordre til at oprette en linie langs Skånes østkyst.

På Kronborg foreslog han en telegraf anbragt foran den østre slotsmur mellem 4. og 5. vindue i under-

etagen; muren skulle males sort og telegrafens luger hvide for at gøre dem lettere synlige. Edelcrantz's telegraf bestod af en stor tømret ramme, hvori var anbragt 10 bevægelige luger, som i den ene stilling var synlige og i kantstillet position var usynlige på afstand.

Presset af tidnød fik Lorentz Fisker imidlertid en af sine egne mastetelegrafer rejst på Kronborgs store tårn (som endnu i dag går under navnet »Telegråftårnet«). Da de svenske telegrafer endnu ikke var klar, blev der ved Pålsjö lige nord for Helsingborg oprettet en observationspost, som ved flagsignaler kunne meddele, at man havde opfattet telegrafsignalerne fra Kronborg. Fisker overlod svenskerne en beskrivelse og en tegning af telegrafen og en fortegnelse over 18 signalnumre, som havde med den engelske flådes bevægelser at gøre. Signalbogen var naturligvis hemmelig og kunne der-

Fiskers gravsten på Holmens kirkegård i København. Det er fristende at forestille sig, at den på gravstenen afbildede telegraf »signalerede« et budskab til eftertiden. Men signalnummeret 9.649, som telegrafen viser, er blankt i signalordbogen!

for ikke udleveres i sin fulde udstrækning.

Faktisk blev der ad denne vej sendt en beretning om bataljen på Københavns red den 2. april 1801 – det første dansk-svenske telegram, der nogensinde er blevet udvekslet!

Først senere – i april 1801 – blev en svensk telegraf opsat på Kärnans tårn – men da var de fælles interesser kølnet. I de hektiske dage i marts/april 1801 svarede telegrafen ikke helt til forventningerne; mandskabet var uøvet, og der var ofte vanskelighed med at aflæse signalerne. F.eks. kunne man ved stationen i Sletten ikke aflæse signalerne fra Kronborg af den simple årsag, at byens skorstensrøg i middagsstunden slørede udsynet!

Og ikke nok med det: når man måtte ty til at sende en melding fra en station til en anden med bud, fordi sigtbarheden var dårlig, skete det, at militæret undslog sig for at stille ordonnans til rådighed. Militær tradition forbød næsten at efterkomme ordrer fra disse halv-civile litterære kandidater, der fungerede som telegrafbestyrere.

I de tider betød en uniform anseelse og magt, og dels for at imødekomme et ønske fra telegrafbestyrerne, men vel også for at disse kunne sætte sig i større respekt overfor militæret, blev der ved kgl. resolution af 10. juli 1801 indført uniformering: blå trøje med messingknappe, stemplede med telegraf og en epaulet med en indvirket telegraf, lange blå benklæder, rund sort hat med en stående fjer og til at afrunde det hele, en kort sabel.

I august 1801 blev telegraferne nedtaget og opmagasineret forskellige steder i nærheden af deres standpladser. Mandskabet blev afskediget, nogle dog med ret til at oppebære vartpenge og med ret til at bære uniform.

Da den engelske flåde i 1807 viste sig i Sundet og den 3. august venskabe-

ligt blev hilst med salut fra Kronborg, lå telegrafmateriellet stadig i sine depoter, bortset fra Kronborgs telegraf, som af praktiske grunde var blevet stående.

Flåden ankrede op på Helsingørs red, og i de følgende dage sluttede der sig flere transportskibe til, så farvandet var ganske spækket med skibe. Engelske officerer var i land, og skibene blev provianteret med adskillige tusinde pund oksekød og vand.

Selv om krigsfarens var overhængende, blev der ikke fra dansk side truffet nævneværdige foranstaltninger, og først den 15. august fik telegrafbestyrer Ludvig Ferdinand Bang ordre til at besøge telegraferne, som var rejst ved Fortunen, Høje Sandbjerg og Sletten. Efter at have iværksat arbejdet de første steder ankom han om natten til den 16. august til Sletten. Da var en del af flåden lettet og stået sydpå, og fra Sletten så Bang

ved 5-tiden om morgenen et foruroligende syn: de engelske skibe var ankret op ved Vedbæk og var i fuld færd med at udskibe tropper.

Det lykkedes Bang af få sendt efterretning til København om det passerede, inden englænderne afskar alle veje til byen. Rejsningen af telegraferne blev standset, men ved Fortunen, hvor arbejdet havde været godt igang, molestrede englænderne telegraferne og stjal kikkerten. Senere arresterede de repetitøren, den matros som betjente telegraferne, og førte ham til Jægersborg.

Bang tog ophold i nærheden af Sletten og samlede efterretninger om fjenden og fik løbende disse sendt til Kronborg. Han forsøgte at rejse en »folkevæbning«, men havde ikke større held med sig. Derimod lykkedes det ham på sin færd at arrestere to løsgående engelske soldater og få dem taget i varetægt på Kronborg.

Så fulgte Københavns bombardement og kapitulationen den 7. september, og fra Sletten blev Bang vidne til englændernes bortdragen med den stolte danske flåde.

Fra foråret 1808 var Øresundstelegrafens stedse i funktion i sommerhalvåret.

Stationerne og deres bestyrere var følgende:

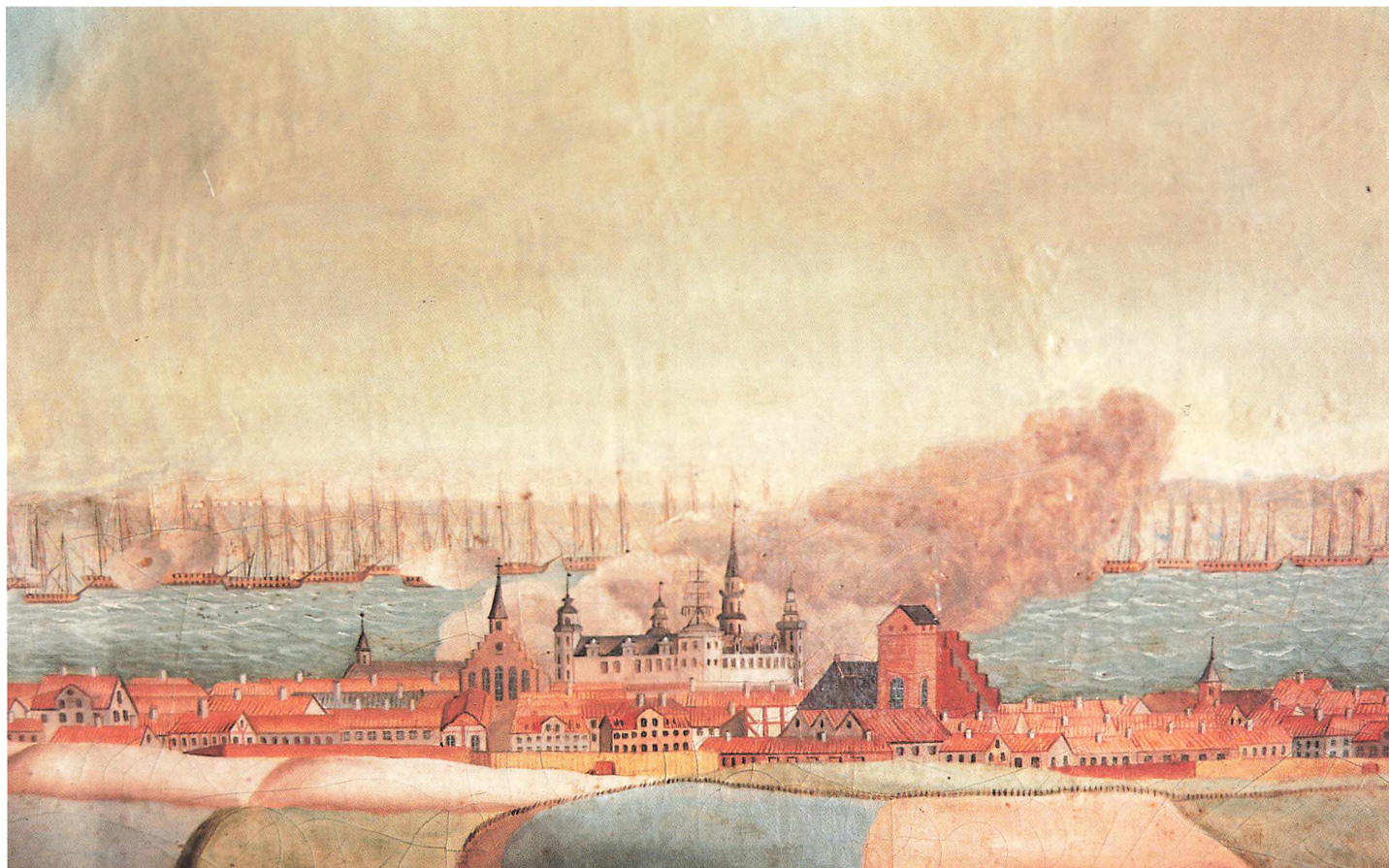
Nakkehoved (hovedstation), tæt ved det gamle fyrtårn. Telegrafbestyrer var nordmanden, cand.jur. Olav Sem (1780-1843), som tidligere havde gjort tjeneste ved Valby og Qvintus telegrafer. Senere blev han bl.a. politimester i Christiania.

Boderbakken (repetitionsstation), lå på bakken af samme navn.

Helsingør (hovedstation) på Kronborgs store tårn. Telegrafbestyrer var krigsråd Lauritz Aagaard Hass (1773-1822), senere kgl. pakhusforvalter i Helsingør. Komman-

Den engelske flåde opankret ud for Kronborg i august 1807. Samtidigt engelsk kobberstik af Pollard & Stadler efter tegning af James Pattison Cockburn. Øregaard.

En samtidig dansk gengivelse af samme episode. Kronborg, hvor man – som på det engelske stik – ser telegrafstationen, afgiver venskabelig salut ved flådens ankomst. Udsnit af usigneret maleri (C. Butty?), Øregaard.

domæssigt stod telegrafstationen under Kronborgs kommandant, generalmajor Stricker, hvad der næppe har afstedkommet problemer, da han var svigerfar til telegrafbestyreren.

Hestens Bakke (repetitionsstation), sydvest for Helsingør, blev oprettet i slutningen af 1809.

Sletten (repetitionsstation), lå på den høje kystskrænt ovenfor fiskerlejet, nedlagt 1809.

Islandshøj (repetitionsstation), lå på højen af samme navn ved Nivå, oprettet i slutningen af 1809.

Høje Sandbjerg (hovedstation), nordvest for Gammel Holte. Telegrafbestyrer var cand. theol. Albert Sadolin Sabro (1776-1847), som senere blev sognepræst i Nørre Bork ved Ringkøbing Fjord.

Fortunen (repetitionsstation), lidt syd for gæstgiveriet af samme navn ved Ermelundssletten.

Qvintus (hovedstation). Telegrafbestyrer var krigsassessor P. W. Schytte, som fra 1810 afløstes af cand. phil. Johannes Gottfried Beck. Stationen havde til opgave at give Frederik VI en daglig rapport om indløbne meldinger, også hvis der ingen var.

Dragør (hovedstation), oprettet i 1807, lå på Maglebylille mark nord for Dragør. Telegrafbestyrer var cand. jur. Frederik Carl Gram Schrøder (1781-1852), som senere blev postfører på ruten København-Vordingborg.

Telegraferne, som i 1801 havde stået ved Spodsbjerg, Harehøj og Salgaard Høj, kom kun til at fungere dette år. Resten af perioden blev de erstattet af søsignaler, d.v.s. master med fire balloner, som kunne ophænges i forskellige kombinationer,

og hvormed man kunne signalere enkle i forvejen aftalte meldinger.

De to stationer, som i 1809 blev oprettet på Hestens Bakke og Islandshøj, var en konsekvens af de dårlige erfaringer, man fra tidligere havde med hensyn til sigtbarheden fra Sletten. Ejendommeligt nok brugte man på de to nye stationer ikke Fiskers mastetelegraf, men en ny konstruktion, som var opfundet af premierløjtnant Andreas Anton Friederich v. Schumacher (1782-1823), og som omtrent samtidig blev taget i brug på linien i Storebælts sydlige del og et par år senere mellem Nyborg og Korsør.

Denne telegraf bestod af en stor træramme med fem tavler, der kunne bevæges op og ned uafhængigt af hinanden. Tavlerne havde værdierne: 10.000, 1.000, 100, 10 og 1, som multipliceret med værdierne fra 1 til

I vore dage kan det være vanskeligt at forestille sig, at man fra Fortunen kunne se til Qvintus. Bevoksning og bebyggelse har her, som mellem andre punkter på telegraflinien, gjort udsynet umuligt. Dette kobberstik af F.L. Bradt fra ca. 1800 viser imidlertid, at det dengang var muligt.

9 – afhængig af hvor højt de var hejst i rammen og derefter sammenlagt – gav et nummer, som kunne omsættes via signalordbogen. Telegrafren kunne således udmærket korrespondere med Fiskers mastetelegrafer. I marts 1813 fik Schumacher ordre til at opsætte en af sine rammetelegrafer på Kronborg i stedet for mastetelegrafren, men det blev sandsynligvis ikke gennemført.

Som overbestyrer for Øresunds-telegrafren fungerede krigsråd Claudius Grooss (ca. 1774-1857). Han havde været med fra starten i 1801 som litterær bestyrer af Valbystationen, og i årene mellem 1802-05 berejste han den norske kyst for at undersøge mulighederne for der at etablere telegrafer. I 1805-06 havde han overbestyrelsen af linien København-Kiel. Efter telegrafens nedlæggelse blev han told- og konsumtionsinspektør i Kolding.

Man bemærker iøvrigt, at der kun

ved hovedstationerne var ansat »litterære bestyrere«, studenter, eller folk som i det mindste kunne læse og skrive og i givet fald selv forfatte signaler, medens der ved repetitionsstationerne ikke blev stillet så store krav. Her bestod mandskabet typisk af to matroser.

Til ophold for mandskabet fandtes der ved alle stationer små hytter, opført af pisé (stampet ler), strå eller tømmer, ofte ikke mere end fire alen i kvadrat og et sparsomt indbo. Stationen på Høje Sandbjerg var dog luksuriøst udstyret med en jerngrydekakkelovn.

Årvågenheden ved stationerne var vel ikke altid den største, og især syntes det at have knebet ved Nakkehoved, som dog var et nøglepunkt, når det gjaldt om at observere fjendtlige skibe og i god tid få sendt meldinger. Løjtnant Lorck, som var chef for kanonbådsflotillen i Helsingør, måtte flere gange beklage sig

over forsinkede eller helt udeblevne signaler »hvorend en skjøn Lejlighed til at skade Fjenden er betaget Kanonbaadene ...«.

Ved en kongelig resolution af 18. januar 1814 blev samtlige telegrafer beordret nedlagt som følge af krigens ophør, og ved en række auktioner i den følgende sommer blev telegrafmateriellet bortsolgt til lysthavende. Kun ved Storebælt forblev den optiske telegraf i funktion frem til 1854, hvor den elektriske telegraf holdt sit indtog.

Man får let den opfattelse, at telegraferne ikke spillede den store rolle, ikke mindst fordi de fleste af de signaler, telegraferne formidlede, var ganske dagligdags og uden dramatik. Alligevel må man ikke undervurdere deres betydning, for i en krigssituation er meldingen: »Intet særligt passeret« også en nyttig oplysning.

Den danske vej til resten af Norden...

Helsingør–Helsingborg overfarten
– faste minuttal fra begge sider: 10 – 30 – 50

De rød/hvide færger på Sundet er kendt og elsket af alle som nyder søvejen til Sverige og resten af Norden.

Ombord glæder vi os til at byde på gode restauranter og velforsynede kiosker med Øresundspriser.

Der er altid rød/hvide færger på Sundet!

DSB

Et Billed-Blad,
til nyttige Kundskabers Udbredelse og Sindets gavnlige Opmantring,
for alle Stænder.